

A

357

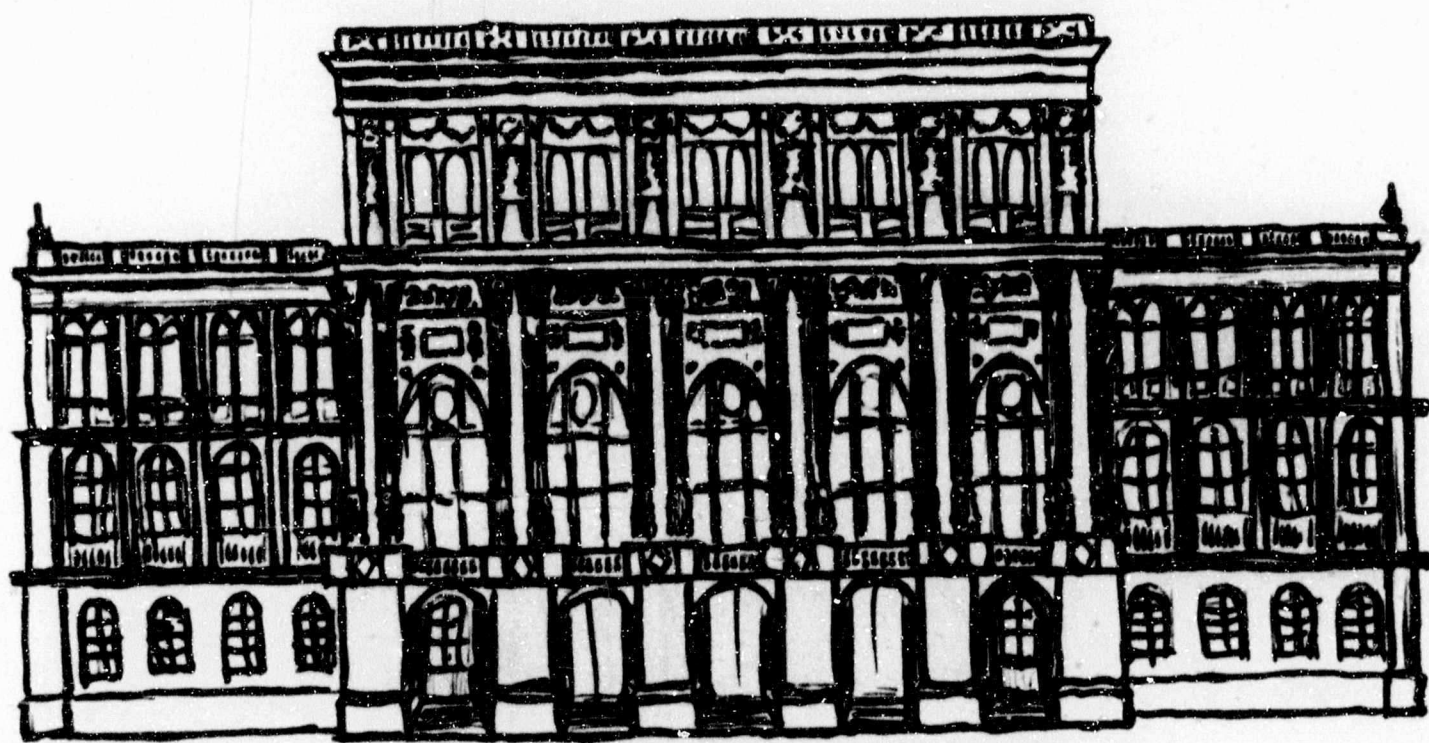
—

v.

—

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
KÖNYVTÁRA *
BIBLIOTHECA *
ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

MIKROFILMTÁR

BUDAPEST

1959

FOTO
Sz. T.

CATTANEUS, OCTAVIUS
LOGICAE SUMMULAE ...
TYRNAVIAE.
SZK. II. 1693.

LH.: MTAK - RM. II. 249.

RM. II. 249

CATTANEUS, Octavius

Logicae summulae, sive introductio
compendiaria in Aristotelis logicam.

Tyrnaviae, s.n.

Szk. II. 1693

LOGICÆ
SUMMULÆ,
SIVE

INTRODUCTIO
COMPENDIARIA
In Aristotelis Logicam.

AUTHORE

Reverendo Patre
OCTAVIO CATTANEO
è Societate JESU.

ROMÆ impressa, & repressa,
M. DC. LXXXI.

TYRNAVIÆ Typis Academicis
Per Joannem Adamum Friedl.

RM. II. 249

ara 50

Banselburg 21/3 910

Scabo II 1693

A MAGYARORSZÁG
VITAI ÉS FENÉK
KÖNYVTÁRA.
2336. SZ.

(3)

P A R S I.

De primâ intellectus operatione, & ad ipsam spectantibus.

Prima operatio est apprehensio, quæ dividitur in simplicem, & complexam: per simplicem apprehensionem unicam tantum rem apprehendimus, plura per complexam, ita apprehendendo Petrum, formamus apprehensionem simplicem, apprehendendo Petrum doctum, formamus complexam. Res apprehensæ sunt simplicissima dialecticæ elementa, quæ Grammatici vocant dictiones, Logici terminos, de quorum definitione, divisione, suppositione & proprietatibus, hic agendum est.

C A P U T I.

Quid sit Terminus.

I. Terminum definitio cum Aristotele in primo Priorum cap. primo esse id, in quod resolvitur propositio tanquam in subjectum, & prædicatum.

A 2

Hæc

4 *De termini definitione*

Hæc definitio explicatur & probatur. In omni propositione inveniuntur duo termini, quorum alter vocatur subiectum, hoc est id, de quo aliquid affirmatur vel negatur, alter vocatur prædicatum, hoc est id, quod de alio affirmatur, vel negatur: præter hos duos terminos invenitur verbum, quod est copula, sive nexus uniens in propositione affirmativa unum terminum cum alio, hoc est prædicatum cum subiecto. In hac propositione. *Petrus est homo*: *Petrus*, & *homo* sunt termini: *Petrus* est subiectum, quia est id, de quo homo affirmatur, *homo* est prædicatum, quia est id, quod affirmatur: Verbum *est* fungitur munere copulæ unum extremum cum alio copulantis.

2. Dictum est in tradita definitione propositionem resolvi in subiectum, & prædicatum. Ratio est, quia propositio est compositum Logicum ex subiecto, & prædicato invicem unitis: sed omne compositum soluta unione destruitur & resolvitur in partes componentes; ergo ablato verbo, destruitur copula, quæ extrema colligantur, adeoque propositio dissolvitur, sed propositione destructa rema-

Summul. Pars. I. Cap. I. 5

remanet subiectum, & prædicatum, sicuti destructa domo remanent lapides. Ergo propositio resolvitur in subiectum, & prædicatum, ex quibus componitur.

3. Hinc colliges primò omnia nomina tam substantiva, quàm adjectiva esse per se terminos; Ratio est, quia possunt esse subiectum, vel prædicatum per se alicujus propositionis.

4. Colliges secundò pronomina, adverbia præpositiones, & alia similia, non esse per se terminos, sed modificationes terminorum: ratio est, quia per se loquendo non sunt subiectum, vel prædicatum, sed solum modificationes subiecti, & prædicati, ut patet in istis propositionibus: *Aliquis homo est doctus*: *Petrus est valde justus*; quia *ly aliquis* in primâ propositione non est subiectum, sed modificat subiectum, & in secundâ propositione *ly valde* non est prædicatum, sed illud modificat, quia ostendit modum, quo justitia est in Petro.

5. Duo sunt argumenta, quibus hæc doctrina urgetur. Primo: potest aliqua propositio resolvi in adverbium tanquàm in subiectum, ut liquidò constat in ea, quam in hunc modum formare quis

6 *De Termini Definitione.*

prohibet? *Valdè est adverbium* ergo ad-
verbia sunt termini, quia non minus re-
solvitur in adverbium hæc propositio,
quàm alia quælibet in nomen substan-
tivum, est igitur utriusque par ratio.

6. Secundò: verbum aliquando præ-
dicatur, ut contingit in hac propositio-
ne *Petrus currit*, in qua nihil est, quòd
præter verbum dicatur de Petro, ergo
non sola nomina sunt termini, cum ver-
bum possit induere naturam termini.

7. Primum argumentum solvit vul-
garis, & trita distinctio illius, quod per
se & per accidens solet contingere, est
enim accidentarium cuilibet adverbio,
ut propositio in illud resolvatur tanquàm
in subjectum, quòd cæteris nominibus
sivè substantiva, sivè adiectiva eà sint,
per se convenit: neque aliam tibi ratio-
nem afferre possum, nisi sapientum in-
stitutionem, quibus libuit usurpare no-
mina ad propositiones formandas, &
adverbijs uti, quibus nominum signi-
ficatio extendatur, vel limitetur: In
forma distingvo antecedens: resolvitur
per se: nego antecedens; per accidens:
concedo antecedens, & distingvo con-
sequens, ergo sunt termini per se: nego
con-

Summul. Pars I. Cap. I.

7
consequentiam, per accidens; concedo
consequentiam.

8. Secundum argumentum solvitur
distingvendo duplicem significationem
ejus, quod prædicatur in qualibet pro-
positione, unam explicitam quam for-
malem vocant Philosophi, aliam impli-
citam, sivè æquivalentem: non est ne-
cesse, ut præter verbum aliquid expres-
sè sit. quod enunciatur, sufficit enim si
contineatur in verbo, quod illi æquiva-
leat, ut videre est in propositione, quam
nobis arguens opponit, ea enim æqui-
valet isti: *Petrus est currens*: idem dic
de alia quacunque, quàm in eandem
rem tibi poteris pro arbitrio fingere.

C A P U T. II.

Quotuplex sit terminus.

1. **C**eleberrima est termini partitio in
mentalem, vocalem, & scri-
ptum, propositio enim, quæ conficitur
ex terminis, prius concipitur mente,
deinde vocibus expressa, characteribus
exaratur.

2. Terminus vocalis, de quo potissi-
mum agitur, alius est significativus, a-
lius non significativus. Terminum si-

8 *De Termini Divisione.*
gnificativum rectè definit Toletus lib.
1. cap. 11. & nos cum ipso in hunc mo-
dum: *est vox significativa ad placitum ex*
qua componitur simplex propositio. Dici-
tur vox, quia plura sunt signa, quæ non
sunt voces, ut patet in rebus tum ex
natura sua, tum etiam ex humano ar-
bitrio institutis ad aliud significandum,
fumus enim est signum naturale ignis,
& sonus æris campani futuram lectio-
nem indicat: hac de causa in tradita
definitione debuit fieri mentio vocis, ut
nimirum à notione termini significa-
tivi ea signa excluderentur, quæ confi-
sunt in rebus. Dicitur præterea vox ad
placitum significativa, quod enim hu-
jusmodi vox lapis significet aliquid à se
distinctum, pendet à libera hominum
voluntate, quæ seclusa non est, cur la-
pidem potius quàm panem significet.
Cæteras particulas singillatim exponere
est supervacaneum, carent enim diffi-
cultate quia significant eum finem, ad
quem termini ordinantur, videlicet
propositionem, quam componunt.

3. Terminus non significativus *vox*
que nihil significat à se distinctum: exem-
plum habes in hac voce *buctri* toties
apud

Summul. Pars I Cap. II. 9

apud Dialecticos decantata, id enim in-
ter has duas voces *buctri*, & *lapis* inter-
est quòd recitato *buctri* nihil intelligis à
recitantis voce distinctum, audito verò
enuciari lapidem, mente formas ima-
ginem lapidis, qui incurrit in oculos,
vel pedem lædit.

4. Objices: vox, quæ nihil significat,
aliquid significat, sed *buctri* nihil signi-
ficat, ut tu ipse fateris, ergo aliquid si-
gnificat adeoque dum dicis esse vocem,
quæ nihil significat, tibi apertè contra-
dicis, partitio igitur termini in signifi-
cativum, & non significativum est in-
utilis, immò nulla. Major probatur,
quia ista vox *nihil* habet aliquam signi-
ficationem, quæ consistit in nulla re
significanda, si ergo *buctri* nullam rem
significat jam significat: tum quia qui
pronunciat *buctri* significat se loqui sine
ullà significatione, quod sine dubio est
aliquid significare.

5. Respondeo distingo majorem:
vox quæ nihil negativè significat, ali-
quid significat: nego majorem, vox
quæ nihil positivè significat, aliquid si-
gnificat, concedo majorem: & distin-
gvo minorem, *buctri* nihil negativè si-
gnifi-

gnificat: concedo minorem: nihil positive significat nego minorem, & consequentiam. Quid est nihil negative significare? Est non significare, sive carere omni significatione: in hoc sensu verum dicit, quicumque dicit *Būctri* nihil significare, ideo enim nihil significat quia non significat. Quid verò est nihil positive significare? Est habere aliquam significationem, quæ consistit in significanda carentia alicujus rei: in hoc utique sensu non dicit qui dicit *Būctri* nihil significare, non enim utimur hac voce ad significandam carentiam alicujus rei. Hinc magnum agnosces discrimen inter duas istas voces *Būctri*, & *nihil*, prima enim nihil negative significat, quia non significat, secunda verò nihil positive significat, quia significat carentiam omnium rerum. Certissimum hujus discriminis argumentum est, quòd rogatus ab amico, quantum habeas pecuniæ in marsupio nummis vacuo, ais te nihil habere, non ais te habere *hūctri*, nisi velis aperte delirare. Est igitur in voce, quæ nihil significat, puerilis, & futilis æquivocatio, quæ jam diu est quod torquet addiscen-

tes rudimenta Logicæ: ab omnibus triticis te facile expedies distingvendo accurate vocem, quæ nullam rem negative significat, à voce, quæ nullam rem positive significat, facillimum enim est confundere unam significationem cum alia. At non ne significat se non velle aliquid significare qui loquitur in hunc modum? Minimè verò, quia perinde non vult aliquid significare, quia eam vocem format, ac qui nullam format, sicuti ergo nihil significat, qui nihil dicit, sive non loquitur, ita nihil significat qui loquendo dicit *Būctri*.

CAPUT III.

De Divisione Termini significativi.

Terminus significativus dividitur primò & immediate in categorematicum, syncategorematicum, & mixtum. Categorematicus est ille, qui per se asque ullo additamento aliquid significat, ut homo, Civitas. Dicitur autem per se significare, quia per se potest esse vel subiectum, vel prædicatum alicujus propositionis *Terminus syncategorematicus est ille, qui nihil per se significat, sed alteri adjunctus facit eum aliter significare,*

ut *omnis*, *nullus*, *aliquis*, per se hic terminus *omnis* nihil significat: quod si adjungatur huic termino *homo* facit eum aliter significare, ac si idem terminus absque ullo syncategoremate pronunciaretur. Ratio est, quia *homo* aliter significat in ista propositione *omnis homo currit*, ac in ista: *homo currit*; quia pro hujus veritate sufficit unum tantum hominem currere, cum alia non possit esse vera, nisi omnes currant. Terminus mixtus, est qui participat aliquid ex utroque, ut *doctè*, *benè*, *sapienter*, & cætera adverbia.

2. Terminus categorematicus dividitur in complexum, & incomplexum. Terminus complexus est ille *cujus partes per se sunt significativae*; hoc est *cujus partes retinent eandem significationem separatae, atque conjunctae*, ut hæc voces *homo justus* formant terminum complexum, quia idem significat hæc vox *homo* simul cum alia voce, ac seorsim. Terminus incomplexus est ille, *cujus partes per se non sunt significativae ut homo*, quia singulæ partes componentes hanc vocem *homo* nihil significant. ut omnibus patet.

3. Divi-

3. Dividitur tertio terminus significativus in communem, sive universalem, & singularem. Terminus communis est ille, *qui plura significat, de quibus potest singillatim prædicari*, ut hæc vox *homo*. quia plura significat, nempe Petrum, Paulum &c. de quibus potest prædicari singillatim, dicendo *Petrus est homo*. Terminus singularis est ille *qui unum tantum significat*, ut hæc vox *Petrus*.

4. Dubium hinc nascitur, ad quem potissimum terminum pertineant, singularem nempe, an communem *Sol*, *Phœnix*, & *Deus*, cum ad utrumque promiscue affirmandum utriusque termini natura nos videatur impellere.

5. Hoc dubium facile solves, dicendo *Solem*, & *Phœnicem* esse terminos communes, *Deum* vero singularem: ratio cur *Sol*, & *Phœnix* sint termini communes, est, quia licet unus tantum in Cælo splendeat *Sol*, & unicus in rerum natura inveniatur *Phœnix*; nihilominus non est, cur plures non possint in Cælo splendere *Soles*, de quibus verè prædicetur natura solis, & plures non possint in terra reperiri *Phœnices*, de qui-

A 7

qui-

14 *Dividitur Terminus singularis.*

quibus pariter affirmetur natura Phœnicis, quis enim impedit quominus Deus qui est potestatis infinitæ, in præfenti alium solem, aliumque Phœnicem producat? satis enim est si ea, de quibus dicitur terminus communis possint esse: quidquid sit, an verè sint, vel non sint. Ratio è contrario cur *Deus* non sit terminus communis, sed tantum singularis, est omnino opposita, quia Deus ita est unus, ut repugnet esse plures Deos, cum necesse sit unicum esse in Cœlo numen, adorandum in terris, ut naturæ fideique lumen nobis demonstrat, juxta illud: *Audi Israel Dominus Deus tuus unus est.* Neque mihi opponas plura olim fuisse apud antiquos Numina, nimirum Jovem, Martem, Mercurium, & similes, quia, ut optimè nosti, nihil habeant Divinitatis præter nomen, quo vocabantur falsò Dij.

6. At inquires, tres sunt Personæ Divinæ: nimirum Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, & de singulis verè dicitur hoc nomen *Deus*, quis enim ignorat filium esse Deum, non minus quam Patrem? cur ergo non erit *Deus* nomen commune? verum quidem est tres esse
per-

Summul. Pars I. Cap. IV. 15

personas divinas, & verum pariter est singulas esse Deum: quis autem dicat tres esse Deos? cum ergo non possit verè dici tres esse Deos, sicuti verè sunt tres homines tres Personæ humanæ, quibus verè convenit hominis appellatio, est manifestum disparem rationē esse inter hominem, & Deum, atque adeò hunc esse terminum singularem, illum universalem.

C A P U T IV.

De divisione Termini singularis.

1. **A**Nte quam agamus de termino universali uberius exponendo; opus est absolvere ea, quæ spectant ad partitionem termini singularis, qui proinde dividitur in collectivum, determinatum, & indeterminatum. Terminus collectivus plura significat sub unâ collectione, ut *Populus, Civitas, Domus,* & alia id genus.

1. Urgebis: hic terminus significat plura, ergo non significat unum, quid enim magis opponitur, quam unum, & plura, hoc est unum, & non unum? terminus igitur collectivus, non est terminus singularis. Adde quod nullum est
est

16 *De Termini Communis Divis.*
est discrimen inter hanc vocem *homo*; &
hanc aliam *Civitas*, cum utraque signi-
ficet plura.

3. Respondeo distingvo antecedens;
significat plura collectivè: concedo an-
tecedens: significat plura distributivè:
nego antecedens; & consequentiam.
Vox quæ significat plura collectivè, u-
nam tantum rem significat, nimirum
unam collectionem, quæ ex pluribus
rebus constat; ita *Civitas* significat plu-
res *Domos* unam *Urbem* componentes,
Populus plures *homines* unam multi-
tudinem constituentes: è contrariò vox,
quæ significat plura distributivè, de qui-
bus singillatim verè prædicatur, signi-
ficat rem non tantum unam, hinc pa-
tet disparitas manifesta inter hos termi-
nos. *Homo*, & *Civitas*, quia hic termi-
nus *Homo* utpote universalis significat
omnes *homines*, de quibus potest sin-
gillatim prædicari natura hominis, di-
cendo *Petrus est homo*, *Paulus est homo*. &
sic de infinitis alijs *Personis* humanæ
naturæ: oppositum contingit in hac vo-
ce *Civitas*; quæ significat omnes *Urbis*
exempli gratia *Romanæ Domo*, de qui-
bus singillatim non potest prædicari Ci-

vitas

Summul. Pars I. Cap. V. 17
vitas, dicendo *ista Domus est Roma*, sed
necesse est omnes *Domos Urbis Roma-
næ* in unam collectionem confluere,
quæ verè dicitur *Civitas Romana*.

4. Terminus determinatus est ille,
qui unum determinatè significat, ut *Pe-
trus*, qui significat hunc hominem de-
terminatum: unde sequitur terminum
singularem latius patere: quàm termi-
num determinatum, quia quilibet de-
terminatus est singularis, quilibet verò
singularis non est determinatus. Ter-
minus indeterminatus sive vagus est il-
le, qui unum indeterminatè significat,
nimirum *aliquis homo*: audio enim ali-
quem hominem in foro ludere, statim
intelligis unum hominem ludere, sed
nondum intelligis quis ille sit, qui ludit,
Petrus ne, an *Paulus*.

5. Hinc terminus determinatus insert
indeterminatum, qui enim in hunc
modum arguit *Petrus currit, ergo aliquis
homo currit*, optimè arguit, quia verum
est currente *Petro* aliquem hominem
currere, è contrariò terminus indeter-
minatus non insert determinatum, quia
non bene arguit, qui arguit *Petrum* cur-
rere eò quod aliquis homo currat, cum
posita

18 De Termini Communis Divis.
possit contingere, ut Petro non cur-
rente Paulus currat.

CAPUT V.

De divisione termini Communis.

1. **H**uc utque de termino singulari factis, quantum arbitror, diximus; superest dicendum de termino Communis, sive universalis, quem utpotè momenti majoris debemus amplius exponere, & in alios terminos partiri.

2. Primo itaque dividitur in transcendentem, & non transcendentem, quem alij vocant transcendentalem. Transcendens est ille, qui vagatur per omnia rerum genera, cum nihil sit in rerum natura, de quo non possint termini transcendentis prædicari. Hujusmodi sunt *Res, Ens, Unum, Bonum, aliquid, Verum*, qui ut altiùs inhæreant menti significantur hac voce *Reubau* prima enim litera significat *Res*, secunda *Ens*, & sic de reliquis. Nihil reperies de quo non possis verè dicere quidquid significatur istis vocibus, ut facillè constat, At mendacium nunquid est bonum? est utique bonum in genere entis, quia verè est in rerum natura, non est

Summul. Pars I. Cap. V. 19

est bonum in genere moris, quia non est benè moratus, quicumque mentitur: bonum autem, quod vagatur per omnia est bonum in genere entis, non in genere moris.

3. Terminus non transcendens, est ille qui non vagatur per omnia rerum genera, sed restringitur ad aliquod genus determinatum: ut hic terminus *animal*, qui terminus non potest verè affirmari de omnibus rebus, sed de illis solum, quæ includuntur in genere animali, hoc est de omnibus animalibus, ideo hæc propositio est vera: *homo est animal*, ista alia est falsa: *planta est animal*.

4. Dividitur secundo terminus communis in univocum, æquivocum, & analogum. Univoca definiuntur ab Aristotele in l. de ante prædicamentis cap. 1. esse illa, quorum nomen est commune, & ratio per nomen importata est omnino eadem. Duo requiruntur ad formandum terminum univocum, primò quod nomen sit pluribus commune, secundò, quod ratio, sive conceptus significatus hoc nomine sit omninò idem in omnibus, de quibus prædicatur, ita *animal* est terminus univocus, quia non solum

solum nomen est omnibus animalibus commune videlicet homini, equo, Leoni &c. sed etiam illud, quod per hoc nomen significatur, nempe esse principium sentiendi, est omnino idem in omnibus animalibus.

5. Æquivoca ab eodem Aristotèle loco cit. definiuntur, *quorum nomen est commune, ratio verò per nomen significata est omnino diversa*: ita hoc nomen *canis*, quod prædicatur de cane cœlesti, terrestri, ac maritimo, est æquivocum, nomen enim est commune omnibus, quia tam appellatur *canis ille* qui est maritimus, quam terrestris, ratio verò significata per nomen est omnino diversa, quia nomine *canis* significantis canem cœlestem intelligitur quædam stella, nomine *canis* significantis canem terrestrem intelligitur animal latrabile.

6. Anagola, quæ medium locum tenent inter univoca, & æquivoca, sunt illa, *quorum nomen est commune, & ratio per nomen significata est partim eadem, partim diversa*. Hæc subdividuntur in analogia attributionis, & proportionis. *Analogia attributionis sunt illa, quæ significant ordinem, quem plura habent ad unum*

ita

ita *sanum* est analogum attributionis inter animal, medicinam, & cibum, quia hæc omnia denominantur sana per ordinem ad sanitatem animalis. *Analogia proportionis sunt illa, quæ fundantur in quadam proportione unius ad aliud*: ita *ridere* dicitur analogicè de homine, & præto viridi, hinc originem habent omnes metaphoræ, quas rejicimus ad Rethores. in omnibus analogis invenitur principale analogatum, pro quo supponit solum terminus analogus.

CAPUT VI.

Afferuntur alie Divisiones Terminorum.

1. **T**erminus communis iterum dividitur in concretum, & abstractum. Terminus concretus est ille *qui significat aliquod compositum ex subjecto, & forma*. Terminus abstractus est *illa forma, quæ tribuit denominationem concreto*. Ita *album* est terminus concretus, *albedo* terminus abstractus, quia *album* est aliquod totum, quod componitur ex subjecto, videlicet pariete, & albedine, quæ est existens in pariete, eumque denominans album.

2. Hinc

2. Hinc terminus concretus alio nomine vocatur denominativus; & abstractus denominans: tria igitur debent accuratè distingui in termino concreto sive denominativo, videlicet tota denominatio, res denominata, & forma denominans. Tota denominatio est terminus concretus, res denominata est subiectum, ex quo hic terminus componitur; forma denominans est forma, ex qua componitur idem terminus: illud itaque, quod constat ex pariete, & albedine est concretum, sive tota denominatio, quæ significatur hac voce *album*, paries verò quem albedo informat, est res denominata, albedo est forma denominans.

3. Hinc est, quòd terminus concretus, sive tota denominatio *albi* duo significat, nimirum subiectum quod est paries, & formam, quæ est albedo, sed non significat eodem modo utrumque, quia in recto significat subiectum, in obliquo formam, ideò rogatus, quid sit *album* statim respondet: *album est id, quod habet albedinem*, in qua propositione explicante naturam termini concreti, ponitur in recto subiectum, & in obliquo forma.

forma. In hac diversa significatione subiecti, & formæ componentium terminum concretum, habet fundamentum illa celeberrima distinctio, quam in totius Philosophiæ decursu adhibebimus frequentissimam illius pro quo supponit terminus concretus, & illius quod tantum significat; terminus enim concretus formam tantum significat, & subiectum non solum significat, verum etiam pro eo supponit. Inde est esse veram hanc propositionem, quæ formari potest de lacte in hunc modum. *Album est dulce falsam verò aliam: albedo lactis est dulcedo*, ratio est quia veritas propositionis pendet ex identitate prædicati cum subiecto secundum id pro quo utrumque supponit, sed ista identitas invenitur in prima propositione, non invenitur in secunda ergo prima est vera, secunda falsa.

4. Notandum insuper est, concreta alia esse substantialia, alia accidentalia, hæc verò alia esse intrinseca, alia extrinseca: substantialia constant ex duplici parte substantiali, ut omnia supposita, quæ constant ex natura, & subsistentia, ut *homo* qui constat ex humanitate, & ha-

habente humanitatem. Accidentalibus constant ex duplici parte, quarum una est accidentalis: ista aliquando est intrinseca, aliquando extrinseca rei denominata; quando est intrinseca, constituit concretum accidentale intrinsecum, ut *album*: albedo enim est intrinseca parieti, quem denominat album: quando vero est extrinseca constituit concretum accidentale extrinsecum ut *cognitum*, cognitio enim est forma extrinseca illi rei, quæ appellatur cognita.

5. Dividitur præterea Terminus communis in connotativum, & absolutum. Terminus connotativus est ille qui significat aliquid per modum adjacentis: hujusmodi sunt omnia nomina adiectiva, quæ significant aliquid per modum rei adjacentis alteri: ut *album*, *justum*, & similia, quæ significant albedinem, & justitiam per modum adjacentis subiecto albo, & justo. Terminus absolutus est ille, qui significat rem per modum per se stantis: hujusmodi sunt omnia nomina substantiva, ut *homo*, *lapis*, *albedo*, quia hic terminus *albedo* licet significet formam alteri inhærentem, nihilominus est terminus absolutus, quia in modo signi-

significandi non involvitur hæc inhærentia.

6. Hinc colliges discrimen inter terminum absolutum, & connotativum esse in diverso modo significandi, & nulatenus in re significata. Hinc est, quod terminus absolutus se habet ad terminum abstractum, & connotativus ad concretum, sicuti terminus superior, & universalior, ad terminum inferiorem, & minus universalem, quia omne absolutum est abstractum, & omne connotativum est concretum; non tamen e contrario omne concretum est connotativum, hic enim terminus *homo* est concretus, & tamen non est connotativus.

7. Dividitur rursus idem terminus in terminum finitum sive finitatem, & infinitum, sive infinitatem. Terminus finitus est ille, qui aliquid determinatè significat, ut *homo*, *lapis*, &c. Terminus infinitus est ille, qui aliquid determinatè significat, & negat illud, quod significat, nihil tamen determinatè affirmat, ut *non homo*, *non lapis*. qui enim dicit *non homo currit*, negat hominem currere, quem significat determinatè, & affirmat indeterminate aliquid distinctum ab homine

mine currere, hinc est quòd termini evadunt infiniti, per hoc, quòd particula *non* ante ipsos ponatur.

8. Hinc colliges, quòd particula *non* ponatur in propositione ante verbum, propositio evadit negativa, sed termini non sunt infiniti, si verò eadem particula ponatur ante subjectum, vel ante prædicatum fit propositio de subjecto, vel prædicato infinito, ut patet in hac duplici propositione: *non homo est equus, equus est non homo.*

9. Dividitur denique terminus in Terminum primæ intentionis, & Terminum secundæ intentionis Terminus primæ intentionis est ille, qui significat ea prædicata; quæ conveniunt rebus ante omnem intellectus operationem, ut *homo, animal.* Terminus secundæ intentionis est ille, qui significat ea prædicata, quæ conveniunt rebus in ordine ad operationem intellectus, ut *subjectum, prædicatum.* Ea prædicata, quæ constituunt terminos primæ intentionis vocantur primò intentionalia, & sunt entia Physica, & realia. Prædicata, quæ constituunt Terminos secundæ intentionis vocantur secundò intentionalia, & sunt entia Logica, quia ea speculari spectat ad Logicam. CA-

CAPUT VII.

De Terminis pertinentibus, & impertinentibus.

1. **I**nter Terminos ultimum locum habent illi, qui comparantur invicem, & dividuntur in Terminos pertinentes, & impertinentes.

2. Terminus impertinentes, sunt illi, qui ita se habent, ut neque unus alteri repugnet, neque unus sequatur ex altero ita *justum, & album* sunt termini impertinentes, quia unum alterum non excludit, idem enim potest esse album, & justum, neque unum ex altero sequitur, quia hæc consequentia non est bona: *hoc subjectum est album. ergo est iustum.*

3. Terminus pertinentes sunt illi, qui vel habent invicem repugnantiam, & isti dicuntur pertinentes repugnantia, ut *calidum, & frigidum, album, & nigrum,* vel ita se habent inter se, ut unus alterum inferat, ut *homo, animal,* qui termini dicuntur pertinentes sequelà, quia hæc consequentia est bona: *Petrus est homo, ergo est animal.*

4. Terminus pertinentes sequelà dividuntur in Terminos se non mutuò in-

hoc est quando unus ex terminis non convertibilibus est subiectum, tunc enim valet affirmativè, & negativè, cum hoc tamen discrimine, ut si subiectum sit terminus inferior, valet consequentiã ad terminum superiorem particulariter sumptum, ut *homo currit, ergo aliquod animal currit*, si verò subiectum sit Terminus superior, tunc valet consequentiã à superiori universaliter accepto ad inferiorem, ut patet in hoc exemplo; *omne animal est videns: ergo homo est videns.*

9. Termini pertinentes repugantiã dividuntur in disparatos, contrarios, privativos, contradictorios, & relativos.

10. Termini disparati sunt illi, qui significant res diversas, ut *homo, equus.*

11. Termini contrarij sunt illi qui significant duas res positivas se excludentes, ut *calidum, & frigidum.*

12. Termini privativi sunt illi, quorum unus significat carentiam alterius cum potentia illud habendi: ut *cæcus, & videns* quia cæcus dicit subiectum carens visione, cum habeat potentiam videndi.

13. Termini contradictorij sunt illi, quorum unus negat totum id, quod alius signi-

significat, ut *currens non currens.* Hinc colliges terminos fieri contradictorios, per hoc quod Termini finiti evadant infiniti.

14. Termini relativi, sunt illi, quorum unus refertur ad alterum; ut *pater, & filius, Dominus, & servus.* Unus modus arguendi est communis istis terminis, videlicet ab affirmatione unius ad negationem alterius: ut *Petrus est pater, Francisci, ergo non est eius Filius.*

CAPUT. VIII.

De Suppositione Terminorum.

1. **S**uppositio Terminorum rectè definitur à Toletò 1. 2. c. 2. *est usus termini vel pro se, vel pro suo significato.*

2. Sciendum est voces poni loco conceptuum ad significandas res, quia non possumus loqui de rebus nisi utamur vocibus, quoniam verò aliquando incidit sermo de ipsis vocibus, ad quas significandas non utimur alijs signis à voce distinctis, ideo suppositio termini bene dicitur esse usus Termini, vel pro se, hoc est pro ipsa voce, vel pro suo significato, hoc est pro re significata per vocem. Hinc nascitur divisio suppositio-

tionis, quæ dividitur in materialem, & formalem.

3. Suppositio materialis est usus Termini ad significandam ipsam vocem, ut patet in hac propositione: *homo est vox*, suppositio formalis est usus Termini ad significandam rem, ut *homo est animal*: ideò in prima propositione *homo* dicitur supponere materialiter, in secunda formaliter.

4. Suppositio materialis dividitur in intrinsecam, & extrinsecam; *intrinseca est usus Termini pro se secundum illud, quod habet ex natura sua*, ita in hac propositione *Petrus est homo* ly *Petrus* habet suppositionem materialem intrinsecam, quia hic terminus habet ex natura sua, ut sit vox. *Suppositio materialis extrinseca est usus Termini pro se secundum illud, quod provenit ex libera hominum institutione*: ita in hac propositione *Petrus est nomen secundæ declinationis* ly *Petrus* supponit materialiter suppositione extrinseca, quia est nomen secundæ declinationis ex libera hominum voluntate.

5. Suppositio formalis primò dividitur in propriam, & impropriam. Propria est usus termini pro re, quam propriè significat: *Impropria verò est usus termini*
pro

pro re, quam significat solum impropriè. Exemplum suppositionis propriæ est hoc, *homo currit*, quia ly *homo* supponit pro re, ad quam propriè significandam ea vox usurpatur: exemplum suppositionis impropriæ est hoc; *Imago Cesaris est homo* ly enim *homo* impropriè tantum significat hominem pictum. In omnibus locutionibus metaphoricis termini supponunt impropriè: hinc colliges fallaciam, quæ committi solet, quando suppositio mutatur de propria in impropriam, ut patet in hoc argumento sophistico: *Ridere est movere os, sed prata rident, ergo prata movent os*, fallacia consistit in eo quòd terminus *ridere* in una propositione supponit propriè, in alia impropriè.

6. Dividitur secundò suppositio formalis in simplicem, & personalem: suppositio simplex est usus termini ad significanda prædicata secundò intentionalia suppositio personalis: *Est usus termini ad significanda prædicata primò intentionalia*. Dicitur est cap. præcedenti n. 9. prædicata primò intentionalia esse prædicata realia, quæ prædicantur de rebus ante quamcumque operationem intel-
lectus,

lectus, prædicata verò secundò intentionalia esse prædicata, quibus objecta denominantur extrinsecè ab actibus intellectus. In hac propositione *homo est animal* ly *homo* habet suppositionem personalem, quia homo est animal nullo intellectu cogitante; in ista vero propositione *homo est species*: ly *homo* supponit simpliciter, quia non habet esse speciem nisi per operationem intellectus, qui confundit omnes homines, eosque denominat *speciem*. Ex eo quòd unus terminus potest adhiberi in argumento, modò cum suppositione simplici, modò cum personali, nascitur fallacia, quæ reddit argumentum sophisticum, ut patet hoc exemplo: *homo est species, sed Petrus est homo ergo Petrus est species*: Consequentia enim est falsa, licèt antecedens sit verum.

7. Dividitur suppositio personalis in essentialem, & accidentalem. *Essentialis est usus termini pro eo quod res habet essentialiter*; ut *Petrus est homo*: *suppositio accidentalis est usus termini pro eo, quod res habet accidentaliter*, ut *Petrus currit*. Notandum hic est, quòd propositio de subjecto habente suppositionem essential-

tia-

tialem ut sit vera, non est necessaria existentia subjecti, quæ vocatur constantia subjecti: hinc est, quod ista propositio *Petrus est homo* vera est, etiam si Petrus non existat, quia terminus supponens essentialiter abstrahit ab omni tempore: vice versa non potest esse vera propositio de subjecto habente suppositionem accidentalem, nisi subjectum existat, ideò de Petro non existente non potest formari verè hæc propositio: *Petrus currit*.

8. Dividitur quartò suppositio in distributivam, copulativam, determinatam, & confusam.

9. Suppositio distributiva est usus termini communis pro omnibus suis inferioribus distributivè acceptis: ita in hac propositione, *omnes discipuli student*, ly *omnes discipuli* supponit distributivè, quia nullus est discipulus, qui non studeat.

10. Suppositio copulativa est usus termini communis pro omnibus inferioribus collectivè acceptis: ita in hac propositione. *Omnes discipuli sunt centum*, ly *omnes discipuli* supponit collectivè, quia omnes collectivè accepti, non verò singuli sunt centum. Ex mutatione sup-

positionis distributivæ in copulativam nascitur fallacia, quæ reddit hoc argumentum falsum. *Omnes Apostoli sunt duodecim: sed Petrus, & Paulus sunt Apostoli ergo Petrus, & Paulus sunt duodecim*: fallacia consistit in illo termino *Apostoli*, qui in majori supponit collectivè, in minori distributivè.

11. Suppositio determinata est usus termini communis pro omnibus suis inferioribus disiunctivè acceptis, ut aliquis discipulus studet, quæ propositio resolvitur in istam: vel *Petrus studet*, vel *Paulus studet*, & sic de singulis discipulis.

12. Suppositio confusa est usus termini communis pro omnibus inferioribus disiunctim acceptis: ut aliqua navis est necessaria ad navigandum; quæ propositio resolvitur in istam: vel hæc, vel illa navis est necessaria ad navigandum. Hinc colliges discrimen inter suppositionem determinatam, & confusam, quod propositio, in qua terminus supponit determinatè, resolvi debet in propositionem disiunctivam, in qua de singulis seorsim affirmatur illud, quod affirmatum est de termino communi: propositio verò, in qua terminus communis supponit

ponit confusè, resolvi debet in aliam propositionem disiunctivam, in qua de omnibus simul acceptis cum particula disiunctiva vel affirmetur illud, quod affirmatum est de termino communi.

13. Ultimo suppositio distributiva dividitur in completam, & incompletam.

14. Suppositio completa est usus termini communis pro singulis illius generis, ut *omne animal est vivens*, ly enim *omne animal* supponit pro singulis animalibus.

15. Suppositio incompleta est usus termini communis pro generibus singulorum. Ut *omne animal fuit in Arca Noe*, ly enim *animal* non supponit pro singulis animalibus, alioquin propositio esset falsa: sed generibus singulorum, hoc est *nullum est genus animalium, ex quo aliquid non fuerit in arca Noe*.

C A P U T IX.

De alijs Terminorum proprietatibus.

1. **R**eliquæ terminorum proprietates sunt ampliatio, restrictio, diminutio, alienatio, & appellatio.

2. Ampliatio est extensio termini à minori ad maiorem suppositionem.

Notandum hic est, quòd terminus in propositione aliquando sumitur cum statu, quòd tunc contingit, quando accipitur pro re præsenti, ut in hac propositione, *Petrus disputat*, ly *Petrus* dicitur habere suum statum, quia supponit pro Petro existente in eo tempore, in quo profertur propositio: aliquando terminus sumitur promiscuè pro tempore præsenti, futuro, vel præterito, & tunc dicitur sumi cum ampliacione.

4. Hinc colliges, quòd in propositione, in qua est verbum de præterito, ampliatur subiectum ad significandum tempus, vel præteritum, vel præsens: prædicatum verò non ampliatur, sed ejus significatio restringitur ad præteritum: ut *Petrus cucurrit*, ly *Petrus* sumitur cum ampliacione ad tempus præteritum, adeoque facit hunc sensum *Petrus, qui est, vel fuit, cucurrit*: At in propositione, in qua verbum est de futuro, ampliatur subiectum ad significandum tempus præsens, vel futurum: ut *Petrus audiet lectionem*, sensus est: *Petrus qui est, vel erit, audiet lectionem*.

4. Re-

4. Restrictio è contrariò est coarctatio termini à majori ad minorem suppositionem: quemadmodum enim ampliatur terminus per extensionem à suppositione minori ad maiorem, ita restringitur per coarctationem à majori ad minorem.

5. Tribus modis fit restrictio: primò per additionem alicujus adjectivi, quod extremo appositum illius significationem restringit, ut *homo justus est amicus Dei*. ly enim *justus* restringit significationem hominis, secundò per additionem casus obliqui ex parte ejusdem termini, ut *liber Aristotelis est Græcè conscriptus*. Tertio per appositionem substantivi inferioris ut *Apostolus Petrus est Christi Vicarius*.

6. Diminutio est additio alicujus dictionis, per quam Terminus ex se supponens absolutè, supponit secundùm quid: ut *Aethiops est albus secundùm dentes*. ly *secundùm dentes* vocatur additum diminuens quia ly *albus* supponit absolutè, sed modificatus additioe diminuente significat solos dentes Aethiopsis esse albos.

7. Alienatio est distractio Termini à suppositione propria ad impropriam, ut *leo*

1747-

marmoreus videtur in foro; leo vocatur terminus distractus: marmoreus additum distrahens, quia determinat alium terminum ad habendam significationē impropriam.

8. Hinc colliges discrimen inter restrictionem, diminutionem, & alienationem: restrictio est talis, ut additum restringens neque mutet, neque diminuat significationem Termini, cui adjungitur, sed solum trahat significationem ad pauciora supposita: in diminutione additum secundum quid diminuit integram significationem termini: in alienatione additum distrahens facit Terminum transire à suppositione propria ad impropriam: ideo non valet consequentia à termino alienato, vel diminuto ad eundem absolutè, & simpliciter acceptum, ut *leo marmoreus videtur in foro: ergo leo videtur in foro.*

9. Appellatio termini definitur esse applicatio significati formalis unius termini ad significatum alterius, ut *Petrus est sapiens*, ly *sapiens* applicat Petro suam significationem formalem: aliquando appellatio fit ex parte subjecti, quod denominatur Terminus appellatus, & præ-

prædicatum Terminus appellans: aliquando fit ex parte prædicati, ut *Petrus est magnus Logicus*, ubi ly *magnus* non appellat Petrum, sed Logicum.

10. Appellatio aliquando est materialis, aliquando formalis; *materialis est quando appellatio fit termino materialiter considerato: ut musicus ædificat*, quia non ædificat, quatenus musicus; *formalis est, quando appellatio fit termino formaliter considerato: ut homo est discursivus* quia ly *discursivus* convenit homini formaliter, quatenus homo est: Cavendum est diligenter ne varietur appellatio de materiali in formalem, quia argumentum evadit sophisticum, ut patet hoc exemplo. *Homo qui currit est Petrus, sed video hominem qui currit, ergo video Petrum.* Ly enim *Petrus* in majori habet appellationem materialem, in consequentia formalem.

C A P U T X.

De Definitione.

1. Duo modi sciendi traduntur ab Aristotele, quorum alter est definitio, alter divisio: de primo agemus in hoc cap. de 2. in sequenti.

2. De-

2. Definitio est oratio, quæ declarat naturam, & essentiam rei, ita homo definitur esse animal rationale, ly homo vocatur definitum, ly animal rationale vocatur definitio.

3. Hinc colliges inter definitum, & definitionem non dari distinctionem realem, sed solum formalem, quæ vocatur distinctio rationis. Ratio, quia homo, & animal rationale sunt idem realiter, sed distinguuntur formaliter, quod enim significatur confuse per ly homo significatur distinctè per ly animal rationale.

4. Definitio est triplex, alia essentialis, alia causalis, alia descriptiva.

Definitio essentialis est oratio declarans essentiam rei per genus, & differentiam. Genus est prædicatum essentialis, quod res definita habet commune cum alijs rebus. Differentia est prædicatum essentialis, quod distingvit, & discernit rem definitam à quacunque alia re hæc definitio homo est animal rationale, est essentialis, quia declarat essentiam hominis per animal, quod est genus, & rationale quod est differentia.

5. Definitio causalis est oratio, quæ de-

cla-

clarat rem per aliquam ejus causam. Quatuor sunt causæ: materialis, formalis, finalis, & essentialis, de quibus agemus in Physica.

6. Definitio descriptiva, quæ potius vocatur descriptio, quam definitio, est illa, per quam significatur qualis res sit: Hujusmodi est secundum plures Theologos definitio fidei, quam tradit Paulus Apost. est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.

7. Hinc colliges cum Aristotele in 6. Top. ad bonam definitionem tria esse necessaria, quorum unum si deficiat est mala definitio, quia bonum ex integra causa, malum ex singulis defectibus. Primò ut omnis definitio sit clarior re definita: ratio est, quia definitione utimur ad declarandam rem definitam, ergo conceptus definitivus debet esse clarior re definita, aliter ignotum explicaretur per ignotius, vel æquè ignotum, quod repugnat, Secundò ut definitio convertatur cum re definita, adeoque à definito ad definitionem valeat mutua consequentia; ut est homo; ergo animal rationale: est animal rationale; ergo homo. Tertiò, ut nihil deficiat ex ijs quæ per-

ti-

continent ad essentiam rei, & nihil fit superfluum: hæc definitio *homo est animal rationale coloratum*, est mala, quia *ly coloratum* est superfluum, non enim declarat essentiam hominis.

8. Duplex modus argumentandi desumitur à definitione: unus est: de quocunque prædicatur definitum, prædicatur definitio; & de quocunque prædicatur definitio, prædicatur definitum: ita de Petro, de quo affirmatur homo, affirmatur etiam animal rationale, & de quo negatur homo, negatur etiam animal rationale, ut patet. Alius modus argumentandi est: de omni eo, de quo prædicatur definitum, vel definitio, prædicatur etiam quicquid dicitur de definitione, vel definito: ut *homo est capax beatitudinis*, ergo *animal rationale est capax beatitudinis*.

CAPUT X. ET ULTIM.

De Divisione.

1. **D**ivisio est oratio totum distribuens in suas partes. Dicitur oratio ad differentiam divisionis Physicæ, quæ fit, quando per mortem anima dividitur à corpore, vel per gladium aliquod lignum

gnum secatur in duas partes; divisio enim Logica, de qua loquimur, est illa, quæ fit mente, & voce, quando aliquid totum distribuimus in singulas partes: ut hæc oratio, qua dico, *bonum aliud esse utile, aliud jucundum, aliud honestum*, est divisio boni, quod vocatur divisum in tria enumerata bona, quæ vocantur membra dividenda.

2. Divisio alia est generis in species, alia totius in partes, alia subjecti in accidentia. Divisio generis in species tunc fit, quando prædicatum universale dividitur in prædicata minus universalia, de quibus essentialiter prædicatur, ut divisio animalis in rationale, & irrationale: hinc est, quod divisio essentialis fit in partes, quæ differunt essentialiter. Divisio totius in partes fit, quando aliquod totum dividitur in partes Physicas, ut divisio hominis in corpus, & animam, vel partes continuas, quæ vocantur quantitativæ; ut divisio ligni bipalmaris in duos palmos. Divisio subjecti in accidentia fit, quando subjectum in varia accidentia dividitur, quæ subjecto inhaerent, ut divisio hominis in doctum, & indoctum, liberalem, & avarum.

3. Hinc

3. Hinc colliges, hæc esse observanda pro bona divisione. Primò singula membra divisionis debent esse inferiora diviso, quia divisum debet latius patere, quàm singulæ partes, in quas dividitur, ideò divisi animalis in rationale, & irrationale est bona, quia magis latè patet animal, quàm rationale: è contrariò divisio animalis in sensitivum, & rationale, est mala, quia sensitivum æquè latè patet ac animal, omne enim animal sentit. Secundò omnia membra dividenda debent esse æqualia diviso, adeo ut nihil contineatur sub diviso, quod non includatur in membris dividendis: hinc est, quod divisio animalis in hominem, & cervum non est bona, quia membra dividenda non adæquant divisum. Tertiò divisio fieri debet in membra dividenda, quorum unum ab altero sit diversum; hinc est quod divisio animalis in rationale, & risibile non est bona, quia risibile est idem ac rationale.

4. Primus modus argumentandi in divisione est arguere ab affirmatione divisi ad affirmationem alicujus ex membris dividendis, & vice versa ab affir-

ma-

matione alicujus ex membris dividendis ad affirmationem divisi. Ratio est, quia non potest de aliqua re affirmari genus, quin affirmetur aliqua species sub illo genere contenta: ita animal, quod est genus, & totum divisum, non potest affirmari de equo, quin affirmetur, vel rationale, vel irrationale, quæ sunt membra dividenda: similiter de quocunque affirmatur aliqua species, affirmatur etiam genus, ita de Petro, de quo affirmatur rationale, affirmatur etiam animal.

5. Secundus arguendi modus est argumentari à negatione divisi ad negationem membrorum dividendorum, & è contrariò, cum hoc tamen discrimine, ut procedendo à negatione divisi ad negationem membrorum dividendorum, liceat negare omnia membra simul, & seorsim accepta: procedendo verò à negatione membrorum dividendorum non liceat procedere ad negationem divisi, nisi à negatione omnium: ut *lapis non est animal* valet consequentia: *ergo non homo*: rursus valet alia consequentia *ergo lapis non est homo, neque leo &c.* E contrariò non valet *lapis non est equus, ergo*

ergo non est animal, quia homo non est equus, & tamen est animal; valet verò: lapis non est equus, neque homo, neque alia species animalium, ergo lapis non est animal.

6. Tertius arguendi modus est ab affirmatione divisi, & negatione unius membri dividendi ad affirmationem alterius: ut *animal est rationale, vel irrationale, sed homo est animal non irrationale, ergo est animal rationale.*

RARS

P A R S II.

De secunda intellectus operatione.

Absolutis in primâ parte quæ spectant ad Terminorum cognitionem, gradum facimus ad secundam intellectus operationem, per quam judicamus de rebus apprehensis affirmativè, vel negativè.

C A P U T. I.

De Nomine, Verbo, & Oratione.

1. **N**omen definitur ab Aristotele in primo Perihermenias cap. 2. *Est vox significativa ad placitum sine tempore; cuius nulla pars separata est significativa, finita, & recta.*

2. Dicitur *vox significativa ad placitum*, ad excludenda suspiria, & alias similes voces, quæ naturaliter significant affectus internos. Dicitur *sine tempore* ad excludenda omnia verba, quæ significant cum tempore, ut dicitur infra: Per illas particulas: *cuius nulla pars separata est significativa, excluduntur Orationes, quarum partes separate significant.* Per ultimas particulas *finita & recta* excluduntur omnes casus obliqui, & omnes

G

mnes

omnes termini infiniti, qui ut optime notat ibidem Aristoteles non possunt appellari nomina eo, quod nihil determinate significant. Rationem cur casus obliqui non sunt nomen, affert Aristoteles, quia nomen proprie est illa pars orationis, quæ addito verbo facit orationem veram, vel falsam, sed solum rectum facit orationem veram, vel falsam, ut patet in hac propositione *Paries est albus*, ergo &c. hinc est, quod casus obliqui ingrediuntur orationem tanquam casus nominum, non tanquam nomina.

3. Verbum definitur: *est vox significativa ad placitum cum tempore, cuius nulla pars separata est significativa, finita, & recta, & est eorum, quæ de altero dicuntur nota.*

4. Dicitur verbum esse vox significativa cum tempore, quia nullum est verbum, quod non significet rem esse; vel fieri in aliquo tempore præsentis, præteriti, vel futuro. Dicitur esse nota eorum quæ de altero dicuntur, quia verbum conjungit unum Terminum cum alio, quod fit in propositione affirmativa, vel separat unum ab alio, quod fit in negativa.

5. O-

5. Obijc: Dantur aliqua nomina, quæ significant tempus ut *dies, hora*, & dantur alia nomina, quæ important tempus, ut *cæna, prandium*, quæ significant comestionem vespertinam, & matutinam, ergo nomen est vox significativa cum tempore.

6. Respondetur: distingvo antecedens, dantur aliqua nomina, quæ important tempus significando, vel connotando tempus, concedo antecedens, significando cum tempore, nego antecedens, & consequentiam. Ratio est, quia significare tempus, connotare tempus, & significare cum tempore sunt res diversæ: hoc nomen *dies* significat tempus, sed non significat cum tempore; hoc nomen *cæna* connotat tempus, quia significat comestionem factam tempore vespertino, sed non significat cum tempore, quia id est proprium solius verbi habentis vim significandi actionem factam in tempore præsentis, præteriti, vel futuro.

7. Oratio est vox significativa ad placitum, cuius partes separatae sunt significativæ. Ita Card. Toletus in l. p. cap. 16. Dicitur partes separatas esse significativas

Ca

quia

quia per hoc distinguitur oratio à nomine, quod partes orationis idem significant separatae ac conjunctae.

8. Oratio dividitur in perfectam, & imperfectam. Perfecta est illa, quae facit sensum perfectum, nec relinquit animum auditoris suspensum: ut *Petrus studet*. Oratio imperfecta est illa, quae facit sensum imperfectum, & relinquit animum auditoris suspensum, ut si *Petrus studeret*.

9. Oratio perfecta alia est, in qua est verum, vel falsum, quales sunt omnes orationes judicativae, ut *Petrus est doctus*, alia est, in qua non invenitur verum, vel falsum, sicuti sunt orationes imperativae, & optativae. *Utinam studeres: fac ut studeas*; Ratio patet cur in istis non sit verum, vel falsum, in illis vero sit, quia dicenti *Petrus est doctus*: respondetur *tibi dicis verum, vel falsum*: dicenti vero *Utinam studeres* non respondetur *tibi dicis verum, vel falsum*: ergo oratio judicativa est illa, in qua est verum vel falsum, secus oratio optativa.

C A.

CAPUT II.

Quid sit Propositio, & quotuplex sit.

1. **O** Ratio enunciativa nihil est aliud, quam propositio quae intellectus judicat praedicatum esse, vel non esse in subiecto.

2. Propositio alia est simplex, alia composita, sive Hypothesica. Propositio simplex, quae appellatur Categoricalis, & absoluta est illa, in qua de uno subiecto affirmatur vel negatur unum praedicatum ut *homo est animal*, quod si praedicatum significet aliquid distinctum ab esse, propositio vocatur de tertio adjacente, ut *homo est doctus*. si vero praedicatum significet aliquid indistinctum ab esse, propositio vocatur de secundo adjacente, ut *Petrus existit*.

3. Propositio composita, sive Hypothesica est illa, quae componitur ex pluribus propositionibus simplicibus: ut *Petrus currit, & Paulus studet*. Propositio composita dividitur in disiunctivam, copulativam, conditionalem, & causalem.

4. Propositio disiunctiva est illa, quae componitur ex duabus propositionibus simplicibus.

C 3

patri-

34 De Nom, Verb. & Orat.
plicibus conjunctis particulâ disiunctivâ vel;
ut Petrus studet, vel Paulus currit.

5. Propositio copulativa est illa, quæ
componitur ex duabus simplicibus conjun-
ctis particulâ copulativâ &; ut Petrus cur-
rit, & Paulus studet. Hinc colliges ad
propositionem copulativam non requiri
duplex prædicatum formaliter, & ex-
plicitè, sufficit enim duplex subjectum
formaliter, & explicitè: ut Petrus, &
Paulus currunt: ideo propositio omnis
homo currit non est copulativa, licet
virtualiter, & implicitè contineat plu-
ra subjecta.

6. Propositio conditionalis est illa, in
qua unum affirmatur, vel negatur sub con-
ditione alterius, ut si petam ab amico li-
brum, dabit. Prima pars conditionalis;
quæ exprimitur per particulam si ex. gr.
si petam librum vocatur conditio, secun-
da pars, nimirum dabit librum vocatur
conditionatum.

7. Propositio causalis est illa, in qua
inveniuntur due propositiones cum parti-
cula causali quia ut: quia sol est, dies est,
prima propositio vocatur antecedens, &
secunda consequens; ratio est, quia in-
tellectus formando propositionem cau-
salem

Summul. Pars II. Cap. III. 55
salem implicitè, & virtualiter discurrit,
quicumque enim dicit quia sol est, dies
est arguit ex solis splendentis præsen-
tiâ lucis diurnæ existentiam.

CAPUT III.

De materia, forma, quantitate, &
qualitate Propositionis.

1. IN qualibet re naturali solent Philo-
sophi quatuor considerare, mate-
riam, ex qua res est facta, formam, per
quam res est, passiones, & proprietates
ab eadem re provenientes, quæ vocan-
tur qualitates; denique magnitudinem,
sive quantitatem, ut in homine confi-
derant corpus, quod est materia, ani-
mam, quæ est forma, colorem, qui est
qualitas, & magnitudinem, quæ est
quantitas: eodem modo quatuor con-
siderant Logici in omni propositione,
quæ est aliquod totum Logicum, vide-
licet materiam, formam, qualitatem, &
quantitatem.

2. Materia propositionis sunt Termi-
ni, quia propositio componitur ex Ter-
minis, quia verò Termini, hoc est, sub-
jectum, & prædicatum possunt inter se
ita comparari, ut prædicatum semper,

64

vel

vel nunquam sit in subiecto, vel aliquando sit, aliquando non sit, ideo triplex datur materia, videlicet necessaria, quando prædicatum semper est in subiecto, ut *homo est animal*, contingens, quando prædicatum aliquando est, aliquando non est in subiecto, ut *homo est albus*; remota, quando prædicatum nunquam est, nec potest esse in subiecto, ut *homo est equus*.

3. Forma nihil est aliud, quam verbum, sive copula connectens subiectum, & prædicatum ideo in hac propositione *homo est animal*, *ly est* habet rationem formæ, quia per ipsam fit compositum hoc logicum, quod vocatur propositio.

4. Qualitas propositionis est affirmatio, & negatio, quia omnis propositio dividitur in affirmativam, & negativam.

5. Quantitas propositionis est restrictio, vel extensio principalis subiecti, sicuti enim quantitas hominis est eius magnitudo, ita quantitas propositionis est illa, per quam cognoscitur, an principale subiectum extendatur ad multa, vel pauca.

6. Quadruplex est quantitas propositionis, videlicet universalis, ut *omnis homo*

homo est animal; indefinita, ut *homo est animal*; particularis, ut *aliquis homo currit*; singularis, ut *hic homo currit*. Ex quo patet subiectum huius propositionis: *homo est animal*; modo extendi, modo restringi ad significandum plures, vel pauciores homines.

7. Hinc colliges primò, hanc propositionem *omnis homo est animal* esse in materia necessaria, quia necesse est, omnem hominem esse animal, secundum qualitatem esse affirmativam, secundum quantitatem esse universalem.

8. Colliges secundò, propositionem indefinitam in materia necessaria æquivalere propositioni universali: ut hæc propositio *homo est animal*, æquivalet isti: *omnis homo est animal*: in materia verò contingenti æquivalere particulari: ut *homo currit* æquivalet isti propositioni: *aliquis homo currit*. Ratio est, quia in propositione necessaria prædicatum semper ac necessario est in subiecto, fecus in contingenti, ergo prædicatum in propositione necessaria debet affirmari de omnibus inclusis in subiecto, quod affirmari non debet in propositione contingenti.

9. Præcipua proprietas omnium propositionum est veritas, vel falsitas; nam nulla fit propositio, quæ non sit vera, vel falsa. Ratio est, quia propositio vera est propositio conformis objecto, hoc est, quæ iudicat rem esse, sicuti verè est; propositio falsa est propositio disformis objecto; hoc est quæ iudicat rem esse aliter ac est, sed omnis propositio est conformis, vel disformis objecto, ergo omnis propositio est vera, vel falsa: ita hæc propositio *Petrus studet* est vera, vel falsa quia si Petrus studet est vera, si non studet, falsa.

10. Propositio copulativa est vera, si utraque simplex sit vera: est falsa si una tantum sit falsa: ut hæc propositio copulativa: *Petrus studet, & Paulus currit* est vera Petro studente, & Paulo corrente, quòd si Paulus non currat, etiam si Petrus studeat, propositio est falsa; ratio est, quia bonum desumitur ex integra causa, malum verò ex singulis defectibus ideo ut propositio sit vera requiritur veritas omnium partium, ut sit falsa, sufficit falsitas unius.

11. Propositio disiunctiva est vera, si una ex duabus simplicibus sit vera: è con-

contrariò est falsa, si neutra est vera: ut hæc propositio disiunctiva *Petrus currit, vel Paulus sedet* est vera corrente Petro, etiam si Paulus non sedet, est falsa si neque Petrus currat, neque Paulus sedeat. Ratio est, quia per propositionem disiunctivam affirmatur currere Petrum, & sedere Paulum sub disiunctione.

12. Hinc colliges, quòd in propositione disiunctiva valet semper argumentari à falsitate unius propositionis simplicis ad veritatem alterius, ut *Petrus currit, vel Paulus sedet, sed Petrus non currit, ergo Paulus sedet.* Non valet è contrariò universaliter, hoc est, in omni casu arguere à veritate unius ad falsitatem alterius, quia utraque propositio potest esse vera.

13. Ut autem à veritate unius partis ad falsitatem alterius consequentia sit optima, necesse est propositionem disiunctivam constare ex terminis contradictoriè oppositis vel formaliter, vel illative. Ratio est satis manifesta, quia prædicata contradictoriè opposita non possunt esse simul vera, neque possunt esse simul falsa, alioquin nulla esset necessitas, ut quælibet res sit, vel non

fit; nullaque esset repugnantia, ut idem sit, & simul non sit. Hinc est veritatem unius partis in ijs, quæ componunt oppositionem contradictoriam, esse falsitatem alterius, atque adeo ex veritate unius partis necessario inferri necessitate consequentiæ falsitatem alterius; quod non habet locum in cæteris propositionibus disiunctivis, quæ non constant ex prædicatis vicissim oppositis. Hæc igitur propositio disiunctiva: *Petrus orat, vel non orat*; est talis naturæ, ut in hunc modum liceat arguere. *Est verum Petrum nunc orare, vel nunc non orare: sed est verum Petrum nunc orare; ergo non est verum Petrum nunc non orare.* Apud veteres dialecticos invenies, propositionem disiunctivam non esse veram, si omnes ejus partes non sint veræ: id autem est aperte falsum, nisi sermo sit de illis propositionibus, quæ constant ex terminis vicissim oppositis: quis enim dicat hanc propositionem à Christo formatam: *ubi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, in medio eorum ego sum* non esse disiunctivam, eamque non esse veram etiam si duo hic, & tres alibi orent?

14. Propositio conditionalis affirmat, vel negat aliquid ex suppositione alicujus conditionis, quæ vocatur Hypothesis, ideo veritas vel falsitas desumi debet ab illa re, quam affirmat futuram, vel non futuram: ita hæc propositio conditionalis *si petam ab amico librum dabit* est vera, si facta suppositione, quod ego petam librum, amicus verè dabit.

15. Hinc colliges, quod propositio conditionalis nihil ponit in esse, quia id quod affirmat non est absolute, sed tantum conditionatè futurum. Præterea conditionatum transit in absolutum purificata conditioe, hoc est existente eâ re, quæ venit ex parte Hypothesis.

16. Modus, quo arguitur in re præsentis, est hujusmodi. *Si petam ab amico librum, dabit: sed petam ab amico librum; ergo amicus dabit librum.* Hujusmodi Syllogismus est Hypotheticus, & optimè concludit; quia ut dicam in Tertia Parte cap. 2. num 8. necesse est ut consequens sit verum, si antecedens est verum; consequens autem in hoc, & similibus Syllogismis est illa propositio, in qua affirmatur, vel negatur extitutam in statu absoluto rem hypotheticè

enunciata: antecedens, unde infertur huiusmodi consequens, constat ex geminis propositionibus, quarum una enunciat conditionatè rem futuram. vel non futuram, altera enunciat conditionem absolutè ponendam, vel absolutè non ponendam, ex quibus efficitur, ut conditionatum sit absolutè ponendum, vel non absolutè ponendum. Cavendum tamen est, ut propositio, quæ purificat conditionem, non assumat ad eam purificandam aliam hypothèsim, quæ destruat propositionem hypotheticam; alioquin nihil concludetur, ut videre est, in hoc Syllogismo, qui est ineptus ad concludendum; falsum enim ex verò concludit. *Si peterem ab amico librum daret: si peterem, & ipse non daret, ego peterem: ergo si peterem, & non daret, daret.* quòd est apertè impossibile.

17. Propositio causalis est vera, si illud, quod affirmatur esse causam alterius, verè est causa illius. Hæc propositio causalis, quia *sol est, dies est*, est vera, quia præsentia solis est causa, cur dies sit: è contrariò est falsa, si illud, quod affirmatur esse causam, verè causa non est: ut hæc propositio *homo quia est*

est animal, discurret: est falsa, quia non est verum, rationem cur homo discurret esse, quia est animal: hinc est quando propositio causalis potest esse falsa, etiamsi utraque simplex sit vera, ut patet in exemplo proposito.

18. Modus arguendi in propositione causalis est satis similis modo arguendi in propositione conditionali: ratio est manifesta ex natura utriusque propositionis; quia hoc est discrimen inter utramque propositionem, quòd causalis duo enunciat, quorum unum est causa, cur sit aliud; conditionalis autem duo enunciat, quorum unum ponetur, alio posito; quidquid sit an unum sit, vel non sit causa alterius; id enim materialiter se habet ad conceptum propositionis conditionalis: idcirco non est minus hypothetica propositio, in qua enunciatum aliquid futurum sub hypothèsi disparata, hoc est sub ea hypothèsi, quæ nihil omninò conducit ad existentiam conditionati, quàm sit hypothetica illa, in qua enunciatum aliquid futurum sub hypothèsi conducente ad existentiam conditionati. Hinc omnis propositio causalis infert necessariò hypothetic-

theticam; non omnis hypothetica infert causalem: ita hæc propositio, *quia Sol est, dies est* infert istam: *si Sol est dies est*, è contrariò ista hypothetica. *Si Turca saltabit, Petrus convertetur*; non infert hanc causalem: *Quia Turca saltabit, Petrus convertetur*. Eodem igitur modo philosophandum est de argumentatione, quæ fundatur in propositione causali, ac de modo, quo sumus philosophati de argumentatione, quæ fundatur in propositione hypothetica.

19. Quia verò propositio, quæ semper, & essentialiter est vera, adeòq; dicitur æternæ veritatis est in materia necessaria, quæ semper, & essentialiter est falsa, est in materia remota, sive impossibili, quæ autem contingenter est vera, hoc est ita vera, ut possit esse falsa, est in materia contingenti, ideo propositio copulativa, quæ constat ex duplici simplici in materia necessaria, est etiam in materia necessaria: ut *homo est rationalis & leo est rugibilis*: quæ constat ex duabus simplicibus in materia remota sive impossibili, vel una necessaria, & alia impossibili, est in materia impossibili *ut homo est rugibilis, & leo est rationalis*: quæ
con-

constat ex duabus in materia contingenti, quæ possunt simul verificari, vel altera necessaria, & altera contingenti, est similiter in materia contingenti, *ut Petrus currit, & Paulus studet*. Dixi propositionem copulativam esse in materia contingenti, si componitur ex duabus simplicibus in materia contingenti, quæ possunt simul verificari, si enim non possint simul verificari, etiamsi utraque propositio sit in materia contingenti; propositio copulativa erit in materia impossibili, ut patet in hac propositione: *Petrus sedet, & non sedet*, quæ est in materia impossibili; adeoque semper falsa, etiamsi contingens sit, Petrum sedere, & contingens sit, non sedere.

20. Propositio disiunctiva est in materia necessaria, quando una saltem ex propositionibus simplicibus est in materia necessaria; ut *Petrus currit, vel homo est animal*. Ratio est, quia ad veritatem propositionis disiunctivæ satis est, si una tantum sit vera. E contrariò non potest esse in materia impossibili, nisi utraque sit in materia impossibili: ratio est, quia propositio disiunctiva non potest esse falsa, nisi utraque

fit falsa. Tunc dicitur esse in materia contingenti quando vel utraque simplex est in materia contingenti, ut *Petrus currit, vel Paulus non currit*, vel altera est in materia contingenti, altera in materia impossibili: ut *vel equus est rationalis, vel Petrus currit*; ratio est, quia huiusmodi propositio neque est necessariò vera, neque necessariò falsa, corrente enim Petro est vera, non corrente est falsa.

21. Hinc colliges propositionem disiunctivam posse aliquando fieri ex terminis contradictorijs, ut *Petrus sedet, vel non sedet*, aliquando ex Terminis disparatis, ut *Petrus currit, vel Paulus sedet*: si fiat ex terminis contradictorijs, valet consequentia à falsitate unius ad veritatem alterius: & è contrariò à veritate unius ad falsitatem alterius; quod si fiat ex Terminis disparatis, valet quidem consequentia à falsitate ad veritatem, sed non à veritate ad falsitatem, ut dictum est in hoc eodem cap. num. 11.

22. Propositio conditionalis est in materia necessaria, quando posità sive purificatà conditione necessariò ponitur

COR-

conditionatum; ut hæc propositio *si homo existit, est animal rationale*, quia necesse est hominem esse animal rationale, quando existit: est in materia impossibili, quando posità conditione impossibile est poni conditionatum, ut hæc propositio: *si equus existit, est animal rationale*, quæ est necessariò falsa: tunc est in materia contingenti, quando posità conditione potest esse, vel non esse conditionatum; ut hæc propositio: *si petam ab amico librum, dabit*, quæ potest esse vera, vel falsa, quia posità conditione potest liber dari, vel non dari.

23. Propositio causalis est in materia necessaria, quando affirmatur effectum procedere ab aliqua causa, à qua necessariò procedit, ut hæc propositio *quia sol lucet dies est*; necesse enim est, ut causa diei sit solis præsentia: in materia impossibili est, quando affirmatur aliquid procedere ab alio, à quo procedere non potest; ut *quia sol lucet, est nox*: fieri enim non potest, ut præsentia solis sit causa noctis: tunc est in materia contingenti, quando affirmatur aliquid esse causam alterius, quod ab eo potest non procedere, ut *amicus donat librum, quia*

roga-

68 *De Oppositione Propositionum.*
rogatur; potest enim contingere, ut
non rogatus donet.

C A P U T IV.

De Oppositione Propositionum.

1. **O**ppositio, de qua in præsentī agimus, est illa quæ versatur inter duas propositiones, & definitur esse *duarum propositionum utroque extremo eodem ordine participantium secundum qualitatem, vel quantitatem repugnantia.* Ex hac definitione sequitur propositiones non habere inter se oppositionem, nisi habeant eisdem terminos retinentes eandem suppositionem.

2. Oppositio hæc Logica, est quadruplex, videlicet contradictoria, contraria, subcontraria, & subalterna.

3. Oppositio contradictoria est *duarum propositionum oppositio secundum qualitatem, & quantitatem repugnantium.* Illæ propositiones dicuntur habere repugnantiam in qualitate, & quantitate, quarum una est affirmativa, altera negativa, una universalis, altera particularis, vel utraque singularis: *ut omnis homo currit, aliquis homo non currit, vel hic homo currit; hic homo non currit.*

4. Op-

Summul. Pars II. Cap. IV. 69

4. Oppositio contraria est *duarum propositionum universalium secundum qualitatem repugnantium oppositio*, hoc est, quarum una est affirmativa, altera negativa: ita istæ propositiones universales *omnis homo currit, nullus homo currit* sunt contrariæ.

5. Oppositio subcontraria est *oppositio duarum propositionum particularium secundum qualitatem repugnantium, ut aliquis homo currit; aliquis homo non currit:* quæ propositiones sunt ambæ particulares, & una affirmat, quod altera negat, ideo dicuntur subcontrariæ, & habent oppositionem subcontrariam.

6. Oppositio subalterna est *duarum propositionum secundum quantitatem oppositio:* *ut omnis homo currit; aliquis homo currit; istæ duæ propositiones opponuntur subalterne, quia utraque est affirmativa, & una universalis, altera particularis: eodem modo opponuntur subalterne istæ duæ negativæ: omnis homo non currit, aliquis homo non currit.*

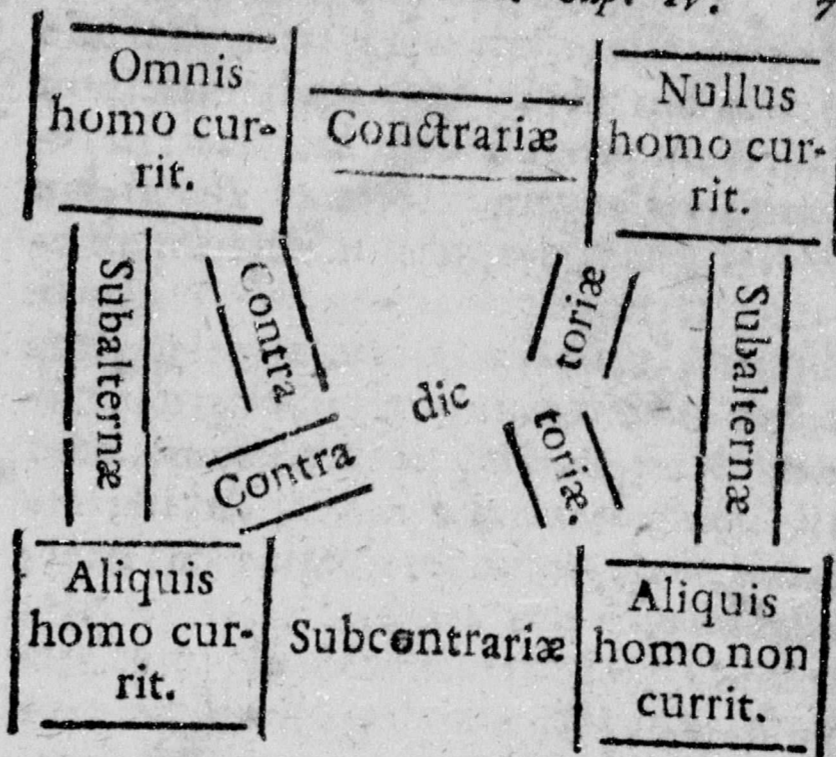
7. Notandum hic est, quod in omni oppositione diligenter debemus observare, ne fiat alia mutatio inter propositiones oppositas, præter quan-

tit

70 *De Oppositione Propositionum.*
 titatem, & qualitatem: ratio est, quia
 ut una propositio habeat oppositionem
 cum alia, debet in una poni totum id,
 quod in alia ponitur, exceptis ijs, in
 quibus opponuntur; sed propositiones
 habentes aliquam oppositionē non op-
 ponuntur, nisi secundum quantitatem,
 & qualitatem, quia contradictoriæ oppo-
 nuntur: secundum quantitatem, & qua-
 litatem, contrariæ, & subcontrariæ se-
 cundum qualitatem; subalternæ secun-
 dum quantitatem; ergo non debet fieri
 mutatio, nisi in quantitate, & qualitate.
 Hinc est, quod istæ propositiones *omnis*
homo currit, aliquis homo non currit velo-
citer, non sunt contradictoriæ, licet op-
 ponantur in quantitate, & qualitate,
 quia nimirum ponitur aliquid in una
 propositione, quod in altera non fuit
 positum videlicet *ly velociter*.

8. Majoris claritatis gratia describi-
 tur sequens figura, ex qua poteris
 cognoscere oppositionem propositio-
 num.

Omnis

Hinc colliges primò, non esse idem
 duas propositiones esse contradictorias,
 & habere prædicata contradictoria: ita
 istæ propositiones *Petrus currit: Paulus*
non currit, habent prædicata contradi-
 ctoria, quia currere, & non currere sunt
 termini contradictorij: sed propositio-
 nes non sunt contradictoriæ, quia ha-
 bent subiecta diversa.

9. Colliges secundò hanc esse regulā
 pro formandis contradictorijs. Quando
 subiectum alicujus propositionis simpli-
 cis est solus terminus categorematicus,
 tunc

tunc formatur contradictoria ponendo particulam negativam immediate post subjectum propositionis simplicis: ut *Petrus currit* contradictoria est *Petrus non currit*: quando autem subjectum est aliquis terminus syncategorematicus & mixtus, tunc particula negativa ponit debet ante totam propositionem: ut *omnis homo currit*, contradictoria non est: *omnis homo non currit*, sed ista non *omnis homo currit*, quæ æquivalet huic: *aliquis homo non currit*.

10. Oppositio contradictoria inter propositiones Hypotheticas nimirum causales, & conditionales in eo consistit, quod particula negativa ponatur ante particulam conditionalem, & causalem, ut patet his exemplis: *si petam ab amico librum, dabit*: ejus contradictoria est ista, *non si petam ab amico librum dabit*: contradictoria hujus propositionis causalis, *quia sol lucet, dies est*, est ista: *non quia sol lucet, dies est*.

11. Alia regula tradi debet pro disjunctivis, & copulativis. Contradictoria propositionis copulativæ est duplex propositio simplex contradicens duplici propositioni formanti unam copula-

pulativam, simul cum particula disjunctiva *vel*. Exemplum sit: *Petrus currit, & Paulus studet*: ad quærendam contradictoriam hujus propositionis copulativæ, formanda est propositio contradictoria propositionis simplicis *Petrus currit*, quæ est *Petrus non currit*, & similiter formanda est propositio contradicens alteri simplici *Paulus studet*, quæ est *Paulus non studet*, & istæ duæ propositiones conjungendæ sunt per particulam disjunctivam: *Petrus non currit, vel Paulus non studet*, quæ propositio contradicit illi copulativæ: *Petrus currit, & Paulus studet*.

CAPUT V.

De Proprietatibus Oppositionis contradictoriae, contrariae, subcontrariae, & subalternae.

1. **P**rima regula pro oppositione contradictoria est hujusmodi. Propositiones contradictoriæ non possunt esse simul veræ, nec simul falsæ: ideò hæ propositiones *omnis homo currit, aliquis homo non currit*, non possunt esse simul veræ, nec simul falsæ. Ratio est, quia

D

idem

idem non potest esse simul, & non esse, ergo non potest Petrus simul currere, & non currere, sed si propositiones contradictoriae essent simul verae, Petrus simul curreret, & non curreret; quia si est vera haec propositio: *aliquis homo non currit* debet esse aliquis, qui verè non currat, & huiusmodi sit Petrus, de quo probatur simul currere, si est vera contradictoria *omnis homo currit*: ergo duae contradictoriae non possunt esse simul verae, idem sequitur, si essent simul falsae, ergo non possunt esse simul falsae.

2. Hinc colliges ex veritate unius contradictoriae inferri falsitatem alterius, idè ex affirmatione unius sequitur negatio alterius, concessa enim tanquam vera ista propositione *omnis homo currit*, neganda est tanquam falsa eius contradictoria: *aliquis homo non currit*; eodem pacto, ex falsitate unius sequitur veritas alterius, si enim est falsa haec propositio universalis: *omnis homo currit*, est vera particularis: *aliquis homo non currit*.

3. Secunda regula pro propositionibus contrariis est ista. Propositiones contrariae non possunt esse simul verae, sed possunt esse simul falsae. Ratio, cur non

non possunt esse simul verae est quia si contrariae essent simul verae, essent pariter verae contradictoriae, sed contradictoriae non possunt esse simul verae, (ut ostensum est) ergo neque contrariae. Major probatur, quia si sunt simul verae istae duae contrariae: *omnis homo currit*, *nullus homo currit*, sunt etiam verae *omnis homo currit*, *aliquis homo non currit*, quia in hac universalis: *omnis homo currit*, invenitur particularis: *aliquis homo currit*, & in hac universalis *nullus homo currit*, invenitur particularis *aliquis homo non currit*. Ratio verò, cur contrariae possunt esse simul falsae est, quia ut sit falsa propositio universalis *omnis homo currit*, sufficit, si unus tantum homo videlicet Petrus non currat. rursus ut sit falsa haec universalis negativa *nullus homo currit*, sufficit, si unus tantum currat videlicet Paulus, sed Petrum non currere, & Paulum currere verificatur sine ulla contradictione, ergo duae contrariae possunt esse simul falsae.

4. Hinc colliges, à veritate contrariae valere consequentiam ad falsitatem alterius, ideo quicumque concedit hanc propositionem, *omnis homo currit* debet

D2

nega-

negare contrariam: *nullus homo currit*. A falsitate vero unius contrariæ, non valet consequentia ad veritatem alterius, quia duæ contrariæ possunt esse simul falsæ, ut demonstratum est: ideo qui negat universalem affirmativam, non tenetur concedere universalem negativam.

5. Tertia regula traditur pro subcontrarijs, quæ possunt esse simul veræ, sed non possunt esse simul falsæ. Ratio cur propositiones subcontrariæ *aliquis homo currit*, *aliquis homo non currit*, possunt esse simul veræ, est, quia si Petrus currit, est vera affirmativa *aliquis homo currit*; si Paulus non currit, est vera negativa: *aliquis homo non currit*: sed potest esse simul verum, quod Petrus currat, & Paulus non currat, ergo propositiones subcontrariæ possunt esse simul veræ. Ratio cur non possint esse simul falsæ, est, quia si duæ subcontrariæ essent simul falsæ, duæ contrariæ essent simul veræ, quia si est falsa hæc affirmativa *aliquis homo currit*, est vera contradictoria: *nullus homo currit* si est falsa negativa: *aliquis homo non currit* est vera contradictoria *omnis homo currit*, quæ duæ propositiones universales sunt contrariæ.

6. Hinc

6. Hinc colliges valere consequentiam à falsitate unius subcontrariæ, ad veritatem alterius, non valere consequentiam ab unius veritate ad falsitatem alterius.

7. Quarta Regula pro propositionibus subalternis est ista. Quando propositio universalis, quæ vocatur subalternans est vera, etiam particularis, quæ vocatur subalternata est vera, quando verò subalternans, sive universalis est falsa, non sequitur particularem sive subalternatam esse falsam. Ratio est, quia si est vera hæc Propositio: *omnis homo currit*, non potest esse falsa particularis: *aliquis homo currit*, aliter esset vera contradictoria *nullus homo currit*, id autem est impossibile, quia sequitur duas contrarias esse simul veras. Quod autem particularis sive subalternata possit esse vera, licet universalis, sive subalternans sit falsa, demonstratur, quia supponendo esse falsam universalem *omnis homo currit*, non sequitur esse falsam particularem *aliquis homo currit*, ratio est, quia licet non possit esse falsa ista universalis *omnis homo currit*, nisi sit vera particularis negativa *aliquis homo non currit*,

D 3

nihil

nihilominus possunt esse veræ istæ particulares *aliquis homo currit; aliquis homo non currit*, quia sunt subcontrariæ.

8. Hinc colliges à veritate propositionis subalternantis valere consequentiam ad veritatem subalternatæ, non valere à falsitate subalternantis ad falsitatem subalternatæ.

9. Quæres, quam oppositionem habeant istæ propositiones: *omnis homo currit; Petrus non currit*.

10. Respondetur habere oppositionem contrariam, ratio est quia illæ propositiones habent oppositionem contrariam, quæ possunt esse simul falsæ, non simul veræ: sed istæ propositiones possunt esse simul falsæ, quia potest simul contingere, ut Petrus currat, quo currente evadit falsa propositio singularis, & simul Paulus non currat, quo non currente evadit falsa universalis; ergo istæ propositiones sunt contrariæ: idem dico de illis propositionibus *omnis homo currit, pauci homines non currunt*.

CA-

CAPUT VI.

De Equipollentia, & Conversione Propositionum.

1. **A** Equipollentia propositionum nihil aliud est quàm æquivalentia duarum propositionum, quia est idem duas propositiones esse æquipollentes, & esse æquivalentes hoc est habere eandem significationem. Istæ duæ propositiones *omnis homo currit, nullus homo non currit* dicuntur æquipollentes, quia habent eandem significationem, idem enim significatur per unam propositionem, ac per aliam: rursus hæc propositio *non omnis homo currit* æquivalet isti, *aliquis homo non currit*.

2. *Conversio*, quæ est una ex proprietatibus propositionum, bene definitur: esse *duarum propositionum, unius ad alteram, per terminorū transpositionem consequentia necessaria*: ut hæc propositio: *nullus homo est equus* convertitur in istam: *nullus equus est homo*.

3. *Termini* dicuntur transponi in conversione, quia prædicatum illius propositionis, quæ convertitur, & vocatur conversa, fit subjectum propositionis,

D4

tionis,

30 De *Aquipoll.* & *Convers.* *Proposit.*
tionis, inquam convertitur, & vocatur
propositio convertens, & e contrariò
subjectum conversæ fit prædicatum con-
vertentis.

4. Conversio dividitur in conversi-
onem simplicem, conversionem per
accidens, & conversionem per contra-
positionem.

5. Conversio simplex fit, quando ser-
vatâ eadem quantitate, & qualitate ter-
mini transponuntur: hujusmodi conver-
sio datur in propositione universali ne-
gativa; & particulari affirmativa, quæ
quando convertuntur dicuntur simpli-
citer converti, ut hæc propositio uni-
versalis negativa: *nullus homo est lapis*,
convertitur in istam: *nullus lapis est homo*:
& ista particularis affirmativa: *aliquis ho-
mo est animal*, convertitur in hanc: *ali-
quod animal est homo*; inter istas propo-
sitiones, quæ convertuntur simpliciter
valet consequentia mutua, sicuti dictū
est de terminis convertibilibus, valet
enim consequentia à propositione con-
versa ad convertentem, & à converten-
te ad conversam, sicuti enim valet: *nul-
lus homo est lapis, ergo nullus lapis est homo*:
ita etiam valet: *nullus lapis est homo, ergo
nullus homo est lapis.*

6. Con-

Summul. Pars II. Cap. VI. 81

6. Conversio per accidens fit quando
servatâ qualitate, sed mutatâ quantitate
termini transponuntur: hujusmodi con-
versione convertuntur universalis affir-
mativa, & universalis negativa. quæ
dicuntur converti per accidens, quia fa-
ctâ transpositione terminorum univer-
sali affirmativa, mutatur in particula-
rem affirmativam, & universalis nega-
tiva, in particularem negativam: ita
hæc affirmativa universalis: *omnis homo
est animal*, convertitur in hanc particu-
larem affirmativam: *aliquod animal est
homo*, similiter & negativa universalis:
nullus lapis est homo convertitur in par-
ticularem *aliquis homo non est lapis*: à
propositione conversa, valet consequen-
tia ad convertentem, non verò à con-
vertente ad conversam; ita valet, *omnis
homo est albus, ergo aliquod album est ho-
mo*: non valet, *aliquod album est homo,
ergo omnis homo est albus.*

7. Conversio per contrapositionem, fit
quando manente eadem quantitate, &
qualitate propositionis termini transponun-
tur, & fiunt infiniti: hujus conversio-
nis sunt capaces universalis affirmativa,
& particularis negativa; ita hæc propo-
fitio

D 5

32 De *Equipoll. & Convers. Proposit.*
fatio universalis *omnis homo est animal*
convertitur in hanc: *omne non animal*
est non homo: hæc particularis: *aliquis*
homo non est albus, convertitur in istam:
aliquid non album, non est non homo.

8. Omnes istæ conversiones, ut faci-
lius retineantur; duobus sequentibus
versibus exprimuntur.

Simpliciter fEcI: convertitur EvA per accis
AstO per contra: sic fit conversio tota,

9. Hi duo versus qui sunt obscurissi-
mi, ut patet, explicari debent per alia
duo carmina, quibus declaratur vis si-
gnificandi, quæ est in singulis vocalibus
ex quibus componuntur illæ tres voces
Feci, Eva, & Asto.

Asserit A, negat E, sunt universaliter ambe
Asserit I, negat O, sunt particulariter ambe

10. Vocalis *A* significat propositio-
nem universalem affirmativam, voca-
lis *E* universalem negativam, vocalis
I particularem affirmativam, & voca-
lis *O* particularem negativam. In hac
voce *Feci* inveniuntur duæ vocales *E*
& *I*, ideò sensus est, propositionem u-
niversalem negativam, & particularem
affirmativam converti simpliciter. In
hac

Summnl. Pars II. Cap. VII. 82
hac voce *Eva*, inveniuntur duæ vocales
E & A, ideò sensus est, propositionem
universalem affirmativam, & universa-
lem negativam, converti per accidens.
Præterea in hac voce *Asto* inveniuntur
duæ vocales, *A & O*, quæ significant,
universalem affirmativam, & particula-
rem negativam converti per contrapo-
sitionem.

C A P U T VII.

De Propositionibus modalibus.

1. PRÆTER propositiones simplices
& compositas, quæ vocantur
propositiones de inesse, dantur propositi-
ones modales, in quibus iudicatur
prædicatum esse in subiecto cum aliquo
modo, sive determinatione: ita hæc pro-
positio: *neesse est hominem esse animal*,
est modalis, quia non solum iudicat
prædicatum esse in subiecto, quòd est
omnibus propositionibus commune, sed
etiam iudicat modum, quo prædicatum
est in subiecto, nimirum necessitatem,
quam habet homo, ut sit animal.

2. Triplex datur modus propositio-
nis modalis, sicuti triplex datur mate-
ria propositionis simplicis, nimirum
D6 necess-

necessarium, impossibile, & contingens, sive possibile. ita hæc propositio: *ne- cesse est hominem esse animal*, est de modo necessariò: hæc propositio: *impossibile est hominem esse equum*, est de modo impossi- bili, & ista propositio: *possibile est homi- nem currere*, est de modo possibili.

3. Colliges primò in hac propositio- ne modali *ne cesse est hominem esse animal* inveniri modum & dictum. Modus est *ly ne cesse est*, dictum verò est, *ly hominem esse animal*. Quod dictum est de ista pro- positione: *ne cesse est hominem esse animal*, intelligendum est de quacumque alia propositione modali.

4. Colliges secundò pro cognoscenda quantitate, & qualitate propositionum modalium, cognoscendum esse modum, non dictum, si enim modus est affirma- tivus, propositio modalis est affirmati- va, licet dictum sit negativum, ut hæc propositio: *ne cesse est hominem non esse equum*, est affirmativa. Hinc est, quòd ad formandam propositionem contradi- ctoriam alicujus modalis, debet poni particula negativa ante modum: ut *pos- sibile est hominem currere*: contradicto- ria est ista: *non est possibile hominem cur- rere*.

5. Col-

5. Colliges tertio duos modos esse u- niversales, nimirum *necessarium & im- possibile*, unum particularem, videlicet *possibile sive contingens*. Hinc est, quòd propositio de modo necessario & im- possibili est universalis, de modo possi- bili sive contingenti est particularis.

6. Aliqua sunt notanda circa verita- tem, & falsitatem propositionum mo- dalium, ideo aliquas regulas perspicuas, & faciles trademus ad earum veritatem cognoscendam.

7. Prima regula est: propositio mo- dalis de modo necessario est vera, quan- do dictum ejus propositionis resolvitur in propositionem de inesse in materia necessaria: exemplum sit: Hæc propo- sitio: *ne cesse est hominem esse animal*, est modalis de modo necessario, ut patet; eadem est vera, quia dictum propositio- nis, nimirum *hominem esse animal* re- solvitur in istam propositionem simpli- cem: *homo est animal*, cujus materia est necessaria, videlicet necessaria connexio inter subjectum, & prædicatum. E con- trario est falsa propositio de modo ne- cessario, quando dictum resolvitur in propositionem simplicem, in materia

D7

COR-

contingenti, sive impossibili; ut hæc propositio: *neesse est hominem esse equum*; & ista: *hominem currere est neesse*, est utraque falsa, quia dictum primæ propositionis, resolvitur in propositionem simplicem in materia impossibili; & dictum secundæ in propositionem simplicem in materia contingenti.

8. Secunda Regula est: propositio modalis de modo impossibili est vera, quando propositio, in quam resolvitur ejus dictum, est in materia impossibili: ita hæc propositio: *impossibile est hominem esse equum*, est vera propositio, quia ista propositio; *homo est equus* in quam resolvitur dictum propositionis modalis, est in materia impossibili, è contrariò est falsa, quando propositio, in quam dictum resolvitur, vel est necessaria, vel contingens: ut *est impossibile hominem currere*, & ista alia; *est impossibile hominem esse animal*.

9. Tertia Regula est: propositio de modo possibili sive contingenti tunc est vera, quando propositio simplex, in quam resolvitur dictum propositionis modalis, non est impossibilis: ita hæc propositio *possibile est Petrum currere* est
vera,

vera, quia hæc alia propositio *Petrus currit*, quæ constituit dictum modalis, non est impossibilis. Illa autem est falsa, cujus propositio de inesse est impossibilis: ut *hominem esse equum est possibile*, propositio est falsa, quia ista propositio: *homo est equus*, est impossibilis.

10. Quarta & ultima Regula pro omnibus propositionibus est ista. Omnes modales veræ sunt necessariae, & omnes modales falsæ sunt impossibiles. Ratio est, quia omnes modales, vel sunt de modo necessario, vel de modo impossibili, vel de possibili, sive contingenti: sed nulla est modalis de modo necessario vera, quæ non sit necessaria, quia si hæc propositio: *neesse est hominem esse animal*, est vera, datur necessitas, ut homo sit animal, adeoque propositio modalis est necessaria: idem valet de propositione modali de modo impossibili vera, quia si hæc propositio est vera: *hominem esse equum est impossibile* datur impossibilitas, ut homo sit equus, sed impossibilitas, ut homo sit equus est necessitas, ut homo non sit equus, ergo propositio affirmans hanc impossibilitatem est necessaria: quòd autem hoc
idem

88 *De Proposit. Exponibilibus,*
idem valeat de modo possibili & con-
tingenti demonstratur, quia si hæc pro-
positio: *possibile est hominem currere*, est
vera, necessariò existit possibilitas cur-
sûs, ergo illa propositio: *possibile est ho-*
minem currere non potest esse vera, nisi
sit necessaria. Eodem prorsus argumen-
to ostenditur modales falsas esse impos-
sibiles: unde sequitur non esse idem
propositionem modalem esse necessari-
am, & esse de modo necessario, ut patet.

CAPUT VIII. ET ULTIM.

De Propositionibus Exponibilibus.

1. **P**ropositiones exponibiles sunt illæ,
quæ ob aliquem terminum vel si-
gnum in eis inclusum continent æqui-
valenter plures propositiones; dicuntur
exponibiles, quia cum habeant sensum
obscurum, debent explicari per propo-
sitiones clariores, quæ continentur in
illis. Hujusmodi sunt propositiones ex-
clusivæ, exceptivæ, & reduplicativæ, de
quibus aliqua brevissimè dicemus, ut
nihil sit, de quo non fuerit à nobis tra-
ctatum in summulis.

2. Propositiones exclusivæ, quæ
modificantur aliquo signo exclusivo, qua-

quale est, *tantum, solum, & similia*, sunt
in duplici differentia: aliæ sunt, quæ
dicuntur de prædicato excluso, & hu-
jusmodi sunt, in quibus signum modi-
ficans propositionem ponitur ante præ-
dicatum, ut hæc propositio: *homo est*
tantum animal rationale: aliæ sunt, quæ
dicuntur absolutæ, & simpliciter ex-
clusivæ, in quibus nimirum signum ex-
cludens, ponitur ante subjectum propo-
sitionis, ut hæc propositio: *solus justus*
salvabitur.

3. Hinc colliges variari sensum pro-
positionis exclusivæ, quando signum
ponitur ante prædicatum, & quando
ponitur ante subjectum, ut patet in istis
propositionibus: *Apostoli sunt tantum duo-*
decim: tantum Apostoli sunt duodecim:
prima enim est vera, quia exponitur per
hanc copulativam: *Apostoli sunt duode-*
cim, & Apostoli non sunt plures. Secun-
da est falsa, quia resolvitur in istam co-
pulativam falsam: *Apostoli sunt duode-*
cim, & nulli alij præter Apostolos, sunt duo-
decim.

4. Debemus hic tradere modum re-
solvendi propositiones exclusivas, ut
pateat earum oppositio.

5. Quan-

5. Quantum ad exclusivas de prædicato excluso facile est eas resolvere, si auferatur signum, & à prædicato removeatur quilibet alius numerus, vel quæcunque alia res, ut hæc propositio: *Apostoli tantum sunt duodecim* resolvitur hoc pacto: *Apostoli sunt duodecim, & non sunt plures.*

6. Major difficultas est in resolvendis propositionibus simpliciter exclusivis, pro quarum resolutione sciendum est; huiusmodi propositiones alias esse, in quibus affirmatur signum, & copula propositionis, & propterea vocantur integræ affirmativæ, ut hæc propositio *tantum homo est animal rationale*, alias esse, in quibus tam signum, quam copula negatur, & vocantur integræ negativæ, ut hæc propositio: *non tantum homo non est animal rationale*, alias, quæ unam negationem habent, vel ante signum, ut hæc propositio: *non tantum homo est animal rationale* vel ante copulam, ut hæc propositio: *tantum homo non est animal rationale.*

7. Propositiones integræ affirmativæ resolvuntur per copulativas, quarum una constat ex eodem prædicato, & subiecto,

jecto, ablato signo excludente, alia constat ex eodem prædicato, & termino, qui sit oppositus subiecto, ita hæc propositio: *homo tantum est animal rationale* debet resolvi in istas duas propositiones: *homo est animal rationale, & nihil aliud ab homine distinctum, est animal rationale.*

8. Propositiones negativæ de signo, & affirmativæ de copula resolvuntur in duas disjunctivas contradictoriè oppositas duabus copulativis, in quas resolvuntur exclusivæ integræ affirmativæ: ut hæc propositio: *non tantum homo est animal rationale* resolvitur in istas disjunctivas *vel homo non est animal rationale, vel aliquid ab homine distinctum est animal rationale.* Ideo ad resolvendam propositionem exclusivam, quæ est affirmativa de copula, & negativa de signo, necesse est invenire propositionem exclusivam, quæ sit integra affirmativa, eamque resolvere, ut dictum est in duas copulativas, quarum contradictoriæ cum particula disjunctiva *vel*, sunt illæ propositiones, in quas resolvitur exclusiva resolvenda.

9. Hinc colliges contradictoriam huius propositionis: *solus homo currit, & simi-*

similium esse hanc disjunctivam: *vel homo non currit, vel aliquid ab homine distinctum currit.* Ratio est, quia non possunt esse simul veræ, & simul falsæ, sed altera est necessariò vera, & altera necessariò falsa, si enim nullus currat erit falsa prima, hoc est exclusiva, & vera secunda, videlicet disjunctiva, nullo enim currente, verum est hominem non currere, adeoque vera est illa pars propositionis disjunctivæ, *vel homo non currit*: quod si homo currit, & nihil distinctum ab homine currit, vera erit exclusiva, & disjunctiva, ut patet; rursus si homo non currat, & currat aliquid distinctum ab homine vera erit disjunctiva, & falsa exclusiva: ergo necesse est, unam ex illis propositionibus esse veram, & alteram falsam, quod erat demonstrandum.

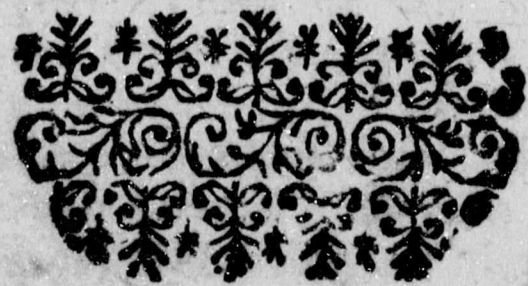
10, Propositiones exclusivæ, quæ sunt affirmativæ de signo, & negativæ de copula, resolvi debent in duas copulativas, eo modo, quo dictum est resolvi integras affirmativas. Propositiones integræ negativæ, resolvuntur in duas disjunctivas contradictoriè oppositas duabus prioribus copulativis. Exemplum sit:

fit: *solus homo non est rationalis*: hæc propositio resolvitur in hanc copulativam; *homo non est rationalis, & aliquid distinctum ab homine non est rationale*. Hæc propositio integra negativa: *non solus homo non est animal rationale*, resolvitur in istam contradictoriam præcedentis: *vel homo est rationalis, vel aliquid distinctum ab homine non est rationale.*

11. Propositiones reduplicativæ sunt illæ, in quibus invenitur aliquod signum, quod ponit aliquid supra terminum præcedentem: hujusmodi signa sunt, *quatenus, in quantum, prout, & similia*, quæ dicuntur reduplicare terminum, ante quem ponuntur; ita hæc propositio: *Omnis homo quatenus rationalis est risibilis*, est reduplicativa; ejus contradictoria est ista: *non omnis homo quatenus rationalis, est risibilis*. Prima propositio, quæ est tota affirmativa, resolvitur in istam causalem: *omnis homo quia est rationalis, est risibilis*; secunda negativa resolvitur in propositionem causalem similiter negativam: *non quia homo est rationalis, est risibilis*. Præterea propositio reduplicativa, quæ est negativa de copula, & affirmativa de signo resolvitur

94 *De Proposit. Exponibilibus.*
tur in causalem affirmativam de solo
consequenti negato; ut hæc propositio
homo quatenus rationalis, non est risibilis;
debet resolvi in istam causalem: *homo*
quia est rationalis non est risibilis: ejus
contradictoria est negativa de signo, &
copula: *homo non quatenus rationalis non*
est risibilis; quæ resolvitur in causalem
negativam de consequenti negato: *non*
quia homo est rationalis; non est risibilis.

12. Propositiones exceptivæ, quæ mo-
dificantur aliquando signo exceptionis,
quale est, *præter*, & aliud simile, pa-
rum differunt ab exclusivis, ideo sunt
resolvendæ eodem modo, ac re-
solvuntur exclusivæ.

PARS

P A R S III.

De tertia operatione Intellectus.

Absolutis ijs, quæ pertinent ad pri-
mam, & secundam intellectus ope-
rationem, aggredimur ea, quæ spectant
ad tertiam operationem, quæ vocatur
discursus, eò, quod intellectus ab una
veritate cognita, progreditur ad aliam
incognitam: quemadmodum enim ho-
mo movetur localiter relinquendo unū
locum, & acquirendo alium, ita mo-
vetur intentionaliter, quatenus per dis-
cursum procedit ab uno cognito, ad ali-
ud incognitum.

Intellectum humanum esse discursi-
vum ex eo manifestè constat, quòd ex-
perientia demonstrat unam rem ex alia
inferri, ita quicumque fumum videt,
statim infert dari ignem. Hic discursus
dividitur in virtuales, & formalem.
Discursus virtualis est unus, & indivisi-
bilis actus, quo intellectus cognoscit u-
nam veritatem objectivam ex alia: ita
hæc cognitio, quâ cognosco diem esse,
quia sol lucet, vocatur discursus virtu-
alis, quia ita cognoscit has duas verita-
tes, nimirum diem esse, & solem lucere,
ut

96 *De tertia Operatione intellectus.*
ut unum cognoscat ex alia. Discursus
formalis componitur ex pluribus cog-
nitionibus realiter distinctis, quarum una
cognitio infertur ex alia. *ut: Petrus est ho-*
mo, ergo est animal

Hinc colliges tria requiri ad forma-
lem discursum, primò, quòd sint plures
cognitiones realiter distinctæ, secundò,
quòd una cognitio sit post aliam, tertio,
quòd una sit ex alia: ideò si quis cogno-
scat Petrum esse hominem, deinde cog-
noscat esse animal, non discurret, quia
licet cognoscat unum post aliud, non
cognoscit unum ex alio. De discursu
formali, qui pertinet formalissimè ad
tertiam intelle ctus operationem, sermo e-
rit in hac postrema parte summularum,
in qua breviter, & dilucidè omnia exa-
minabimus, quæ pertinent ad bene ar-
gumentandum.

C A P U T I.

Quid sit Argumentatio?

1. **A**rgumentatio, quæ est unus ex
tribus modis sciendi dicitur esse
præcipuum instrumentum, quod adhi-
bere solemus in quacumque materia, ad
probandas veritates ignotas, & falsita-
tem

Summul. Pars III. Cap. I. 97

tem improbandam: alio nomine appel-
latur consequentia, quia formalissimè
consistit argumentatio in quadam vi il-
lativa unius veritatis ex alia, quæ vis
significatur per hanc vocem *ergo*, quæ
proinde vox vocatur particula illatio-
nis.

2. Argumentatio in genere, prout
abstrahit ab hac vel illa specie argumen-
tationis definitur à Toletò l. 1. cap. 3.
est oratio, in qua, unum ex alio consequens
significatur: ideò hæc oratio: *Petrus est*
homo, ergo est animal vocatur argumen-
tatio, quia ratione illius particulæ: *ergo*,
quæ est ante secundam propositionem,
significatur Petrum esse animal, quia
est homo, eò, quòd esse hominem, for-
malissimè sit esse animal.

3. Hinc colliges in omni argumen-
tatione tres partes esse necessarias, vi-
delicet propositionem, quæ infertur,
propositionem, ex qua infertur, & par-
ticulam illativam, quæ explicat conse-
cutionem unius ex alio, & solet appel-
lari nota consecutionis, sive consequen-
tia. Prima Propositio, ex qua infertur
secunda, vocatur consequens, hoc est ea
propositio, quæ sequitur ex altera. Hinc

est aliud esse consequens, aliud consequentiam; consequens est illa propositio, ante quam ponitur particula illativa, consequentia verò est ipsa vis illativa, quæ dicitur illatio, sive argumentatio. Ex hac diversitate, quæ est inter consequens, & consequentiam, fit ut, prima propositio sive sit concedenda, sive neganda, sive distingvenda, semper dicatur concedo, vel nego, vel distingvo antecedens; secunda verò propositio, si concedenda vel neganda sit, dicatur concedo, vel nego consequentiam, si distingvenda; dicatur: distingvo consequens, & deinde adhibitâ distinctione concedo, vel nego consequentiam. Ratio est evidens ex dictis, quia consequentia consistit in indivisibili, cum nihil aliud sit, quàm vis illativa, adeoque non est capax distinctionis, unde fit, ut absolute sit vera, adeoque concedenda, vel absolute falsa, adeoque neganda, consequens verò, quia est propositio, est capax distinctionis; ideo distincto consequenti conceditur, vel negatur consequentia.

4. Antequam progrediamur ad tradendas singulas species argumentationis

nis, debemus statuere, quid sit consequentia formalis, & consequentia materialis, adeoque quando argumentatio concludat ratione materiæ, & quando concludat ratione formæ.

5. Consequentia materialis est oratio, in qua, unum ex altero verè inferitur ob solam rerum, atque terminorum connexionem, ut hæc argumentatio est consequentia materialis: *aliquis homo est animal, ergo Petrus est animal.*

6. Consequentia formalis est oratio, in qua, unum ex altero inferitur, non solum propter connexionem rerum, vel terminorum, sed etiam propter modum inferendi unum ex alio, qui modus appellatur forma, ita hæc consequentia est formalis: *omnis homo est animal; sed Petrus est homo, ergo Petrus est animal.*

7. Ratio cur hæc consequentia: *ergo Petrus est animal*, quæ deducitur ex duabus propositionibus præcedentibus appellatur consequentia formalis, & illa consequentia, *ergo Petrus est animal*, appellatur consequentia materialis, ratio inquam est, quia ideò præcisè inferitur bene Petrum esse animal, ex eo, quòd aliquis homo est animal, quia datur

necessaria connexio inter hominem, & animal, adeoque si sumantur termini non habentes inter se connexionem necessariam, quamvis seruetur eadem dispositio terminorum, consequentia est mala, & falsa, ut patet in hoc argumento: *aliquis homo currit; ergo Petrus currit*, consequentia enim non valet, quia potest esse verum, quod aliquis homo currat, & Petrus non currat: ergo in tantum ista consequentia est bona: *aliquis homo est animal: ergo Petrus est animal*, in quantum materia hujus argumenti sunt termini, qui habent connexionem inter se necessariam. Ergo prædicta consequentia est bona materialiter, videlicet ratione materiae, adeoque vocatur consequentia materialis.

8. Ex alia parte ratio, cur bene inferatur conclusio in hoc argumento: *omnis homo est animal, sed Petrus est homo, ergo Petrus est animal*. Ratio (inquam) non est connexio necessaria inter hominem, & animal, sed est talis dispositio terminorum, ut servatâ eadem dispositione terminorum, in quacunque alia materia, necessariò inferatur vera, & bona consequentia, adeoque concessâ majori,

jori, & minori propositione, non possit negari consequentia.

CAPUT II.

Quotuplex sit argumentatio.

1. Quatuor sunt argumentationis species, in quas dividitur argumentatio genericè accepta, videlicet exemplum, inductio, Enthymema, & Syllogismus.

2. Exemplum, est consequentia ab uno singulari, ad alterum simile, unde hæc consequentia vocatur exemplum: *Deus pepercit Ninivitis penitentibus; ergo etiam nobis parceret, si ageremus penitentiam*.

3. Inductio, est argumentatio ab inferioribus, sive particularibus sufficienter enumeratis, ad superiora, sive universalia; unde hoc argumentum est inductio: *hic ignis calefacit, ille ignis calefacit, & nullus est ignis, qui non calefaciat, ergo omnis ignis calefacit*.

4. Enthymema definitur à Boëtio: *est oratio, in qua non omnibus præmissis propositis, festinata conclusio infertur*. Hoc argumentum componitur, ex duabus propositionibus, quarum prima vocatur antecedens, & secunda consequens;

E;

quens;

quens, ut *Petrus est homo, ergo est animal.*

5. Syllogismus, qui est perfectissimus argumentandi modus, definitur ab Aristotele in primò 1. Prior. c. 1. *Est oratio, in qua quibusdam positis, aliud quid à positis necesse est contingere, eo quod hæc sint.*

5. Hinc colliges, primò: tres propositiones requiri ad formandum Syllogismum, quarum duæ primæ vocantur præmissæ, & habent rationem antecedentis respectu tertiæ, quæ vocatur consequens, sive conclusio, quia inferitur, & sequitur ex præmissis; ut patet in hoc Syllogismo: *Omne animal est vivens, sed omnis homo est animal, ergo omnis homo est vivens.* Prima Propositio: *omne animal est vivens* vocatur major; secunda propositio: *sed omnis homo est animal*, vocatur minor; tertia propositio: *ergo omnis homo est vivens*, vocatur consequentia.

7. Colliges secundò: tres conditiones requiri ad bonum Syllogismum: primò ut consequentia necessariò sequatur, ex dispositione præmissarum; ita ut servatâ eadem terminorum dispositione, in quacun-

cunque materia, semper sequatur, quòd est consequentiam sequi formaliter, & non solum materialiter, ut dictum est c. 1. n. 6. secundò: ut id quod sequitur ex dispositione præmissarum, sit propositio distincta à præmissis; tertio: ut sequatur præcisè ex præmissis, quæ sunt positæ in Syllogismo, adeoque non debeat poni alius Terminus, vel alia propositio, ut sequatur consequentia.

C A P U T III.

De regulis Generalibus bonæ Consequentia.

1. **A**ntequam de Syllogismo copiosius agamus, necesse est tradere aliquas regulas, quæ inserviunt ad discernendas consequentias bonas à malis. Hujusmodi regulæ fundantur in quibusdam primis principijs, quorum primum est hoc.

2. Ex vero non sequitur nisi verum: hoc est, in bona consequentia si antecedens est verum, etiam consequens est verum. In hoc principio fundatur prima regula, quæ est ista: Si antecedens est necessarium, consequens etiam est necessarium, quòd si antecedens est

possibile, vel contingens, consequens etiam est possibile, vel contingens. In hoc argumento: *homo currit, ergo movetur* ex antecedenti possibili, sive contingenti inferitur consequens possibile, sive contingens, sicuti enim contingit hominem currere, ita contingit hominem moveri. In hoc argumento: *Homo est animal, ergo est vivens*, antecedens est necessarium, & consequens etiam necessarium, quia necesse est hominem esse viventem. Hinc colliges consequentiam non esse bonam, quando antecedens est verum & consequens falsum: *et Petrus est homo, ergo est Angelus.*

3. Secundum Principium est: falsum non sequitur nisi ex falso. In hoc principio fundatur alia regula bonæ consequentiæ, quæ est ista: si consequens est falsum, antecedens etiam est falsum, alioquin falsum sequeretur ex non falso contra hujus principij veritatem. Ratio, cur falsum non sequitur nisi ex falso est manifesta, quia ex vero non potest sequi falsum, ut ostensum est in hoc eodem capite numero secundo; sed ex vero potest sequi falsum, si falsum posset sequi ex eo, quod non est falsum, ergo

Ergo falsum non sequitur nisi ex falso, adeoque vel nulla est consequentia verius propositionis ab alia, vel ex falsitate consequentis sequitur falsitas antecedentis, idcirco ab opposito consequentis sequitur oppositum antecedentis, quia ergo ex homine inferitur animal, si falsum est, aliquid esse animal, erit etiam falsum, esse hominem. Ratio à priori hujus doctrinæ est, quia nullum verum potest cohærere cum falso: si ergo aliquid est falsum, erit etiam falsum id, unde sequitur, alioquin verum cohæret cum falso, quod repugnat.

4. Hinc colliges quod antecedens est impossibile si consequens est impossibile, ut patet in hoc argumento: *lapis est homo, ergo est animal*; consequentia est optima, sed quia consequens est impossibile, cum impossibile sit lapidem esse animal ex impossibilitate consequentis sequitur impossibilitas antecedentis.

5. Præterea si consequens est contingens, vel possibile, antecedens non est necessarium: ratio est, quia quod est necessario verum, non potest esse falsum, quod autem est contingenter verum,

Ergo

rum.

rum, potest esse falsum, ergo si consequens esset contingens, & antecedens necessarium, posset consequens esse falsum, quando antecedens est verum, adeoque falsum sequeretur ex vero contra idem principium.

6. Tertium principium est: ex falso potest sequi ut verum, vel falsum. Hoc principium est ita intelligendum, ut faciat hunc sensum: In bona consequentia potest fieri, ut aliquando ex antecedente falso inferatur consequens verum, ut patet in hoc argumento: *homo est lapis, ergo est substantia*; consequentia est bona, & consequens est verum, licet antecedens sit falsum. In hoc principio fundatur tertia regula, quæ est huiusmodi. Ex antecedente impossibili potest inferri consequens aliquando impossibile, aliquando contingens, aliquando necessarium. Exemplum consequentis impossibilis est hoc: *Equus est homo, ergo est animal rationale*: consequentia est bona, sed consequens est impossibile, sicuti est impossibile antecedens. Exemplum contingentis est: *homo volat, ergo movetur*. Consequentia est bona, & consequens est contingens, licet

licet antecedens sit impossibile. Exemplum consequentis necessarii est: *equus est homo, ergo est animal*: consequens est necessarium, & antecedens impossibile.

7. Quartum principium est: Consequens verum inferri potest aliquando ex antecedenti vero, aliquando ex antecedenti falso. In hoc principio fundatur quarta regula videlicet consequens necessarium inferitur aliquando ex antecedenti impossibili, ut: *equus est homo, ergo est animal* aliquando ex necessario, ut: *equus est hinnibilis, ergo est animal*: aliquando etiam ex contingenti ut: *equus currit, ergo est animal*.

8. Quinta regula est huiusmodi: In bona consequentia ex contradictorio consequentis bene inferitur contradictorium antecedentis, non autem ex contradictorio antecedentis, contradictorium consequentis, ut in hac consequentia, quæ est optima: *est homo, ergo est animal*; valet argumentatio, à contradictorio consequentis, ad contradictorium antecedentis, hoc pacto: *non est animal, ergo non est homo*; at è contrario non valet *non est homo, ergo non est animal*

animal, quia equus est animal, licet non sit homo.

9. Sexta, & ultima regula est ista: Quidquid inferitur ex consequenti, inferitur ex antecedenti, & ex quocunque inferitur antecedens, inferitur etiam consequens: ita in hac consequentia; *est homo, ergo animal*: quia ex animali inferitur vivens, ex vivente, substantia; ideò ex homine inferitur vivens, & substantia, adeoque est legitima hæc consequentia. *Homo est animal, & animal est vivens, & vivens est substantia, ergo de primo ad ultimum homo est substantia.* Eodem pacto quando antecedens, ex quo in bona consequentia inferitur consequens, inferitur ex alio antecedenti, idem consequens inferitur ex eodem antecedenti, ut: *Petrus est animal, ergo est vivens*; quia hoc antecedens: *Petrus est animal*, inferitur ex alio antecedenti, videlicet: *Petrus est homo*; ex hoc eodem antecedenti: *Petrus est homo*, inferitur prædicatum consequens: *ergo est vivens.*

CA-

CAPUT IV.

De principijs precipuis syllogismi.

1. PRæcipuam speciem argumentationis diximus esse syllogismum, qui si bene conficiatur, juxta leges bene syllogizandi (quas infra trademus) non possunt esse veræ dux præmissæ, quæ habent rationem antecedentis, quin sit vera consequentia: unde sequitur, non posse sine manifesta contradictione, negari consequentiam, concessâ utràque præmissâ, quando argumentum est in forma. Tota difficultas est in tradenda arte bene syllogizandi, quâ cognitâ facile erit discernere syllogismos bene concludentes, à syllogismis sophisticis, & fallacibus. Hanc artem tradituris in capitibus sequentibus, necessarium nobis est de illis agere, ex quibus componitur syllogismus.

2. Principium alicujus rei dicitur illud, à quo res habet esse: hujusmodi est duplex, aliud intrinsecum, quod vocatur intrinsecum constitutivum rei, ut: anima est principium intrinsecum hominis, quia intrinsecè constituit hominem: aliud est principium extrinsecum,

E7

quod

quod videlicet requiritur, ut res sit, quamvis non pertineat ad intrinseca eius constitutiva, idea domus, quam habet artifex in mente, dum fabricat domum, dicitur principium extrinsecum domus. De principiis extrinsecis cujuscunque syllogismi, agemus in cap. presenti, de intrinsecis in sequenti.

3. Principia extrinseca, quæ regulant omnes syllogismos, sunt duo principia universalissima, & nota lumine naturæ, quæ ab Aristotele, in lib. 1. Prior. c. 1. appellantur: *dici de omni, & dici de nullo, sive dictum de omni, & dictum de nullo.*

4. *Dici de omni* nihil aliud formalissimè est, quàm prædicatum, quod dicitur de subjecto universali, dici de singulis in subjecto inclusis, ut patet isto exemplo. Hoc prædicatum: *animal*, in ista propositione: *omnis homo est animal*, dicitur de subjecto universali, hoc est, de omni homine; ideò debet dici de Petro, qui est homo: hinc est, quòd iste syllogismus, qui regulatur ab hoc principio est optimus: *Omnis homo est animal, sed Petrus est homo, ergo Petrus est animal,*

5. *Dici*

5. *Dici de nullo* nihil aliud formalissimè est, quàm prædicatum, quod negatur de subjecto universali, negari etiam de singulis inclusis in subjecto: ita hoc prædicatum *innobile*, in ista propositione: *nullum rationale est innobile*, negatur de subjecto universali, hoc est, de omni rationali, ideò negari debet de homine, qui est rationalis, ut patet in hoc syllogismo: qui est optimus. *Nullum rationale est innobile, sed omnis homo est rationalis, ergo nullus homo est innobilis.*

6. In his duobus principiis fundatur tota vis syllogistica, quia eatenus est bona consequentia à præmissis ad conclusionem, quatenus verum est prædicatum, quòd affirmatur, vel negatur de subjecto universali, affirmari etiam vel negari de singulis in subjecto universali inclusis.

7. Syllogismi alij sunt affirmativi, in quibus conclusio est affirmativa, alij negativi, in quibus conclusio est negativa. Syllogismi affirmativi, regulantur ab hoc principio: *dici de omni*, quod principium est affirmativum; syllogismi negativi regulantur ab alio principio: *dici de nullo*, quod est negativum.

8. *Obij-*

8. Obijcies contra hanc doctrinam. Syllogismus expositoryus, est optimus syllogismus, ut patet in hoc argumento: *Hic homo currit, sed Petrus est hic homo; ergo Petrus currit.* Sed iste syllogismus affirmativus non regulatur ab hoc principio *dici de omni*, quia non continet propositionem universalem, ergo falsum est, omnem syllogismum affirmativum, regulari ab hoc principio: *dici de omni.*

9. Respondeo concedo majorem, & distingvo minorem: Syllogismus expositoryus non continet formaliter, & explicitè aliquam propositionem universalem, concedo minorem, non continet æquivalenter, & implicitè: nego minorem, & consequentiam. Syllogismus expositoryus est ille, qui formatur ex propositionibus habentibus quantitatem singularem: una ex propositionibus, quæ formant hunc syllogismum, debet esse saltem æquivalenter universalis, ut syllogismus bene concludat; idè in prædicto syllogismo major propositio: *hic homo currit*, æquivaleret propositioni universali: *quidquid est hic homo, currit.* Hinc redditur ratio à Theologis.
cur

cur non liceat argumentari in mysterio Sanctissimæ Trinitatis, in hunc modum: *Hic Deus est Pater, Sed filius est hic Deus, ergo Filius est Pater.* Quia major propositio, si facit sensum universalem, ut debet facere si syllogismus bene concludit, est falsa, quia non quidquid est hic Deus, est Pater, cum Filius, & Spiritus Sanctus, qui non sunt Pater, sint Deus.

CAPUT. V.

De principijs intrinsecis syllogismi.

1. Sicuti omnes res naturales, quæ sunt aliquod compositum Physicum, componuntur ex materia, & forma, ita syllogismus, qui est compositum Logicum, componitur ex materia, & forma, tanquam ex principijs intrinsecis, quæ propterea in materialia, & formalia dividuntur.

2. Principia materialia alia sunt remota, ut termini, ex quibus formantur propositiones, alia proxima, ut propositiones, quæ formant syllogismos.

3. In quolibet syllogismo debent esse tres termini tantum, & propositiones, quæ sunt duæ præmissæ, quia omnis
syllo-

114 *De Principijs Syllogismi.*
syllogismus est oratio instituta ad probandam veritatem alicujus propositionis, adeoque ad probandum duos terminos esse inter se connexos, quod contingit in propositione affirmativa, vel non esse inter se connexos, quod accidit in negativa: id autem probari non potest, nisi assumatur aliquod tertium extremum, cum quo ostendantur esse connexa duo extrema proposita; ita ad probandam connexionem inter hos duos terminos: *homo, & vivens*, debet assumi alius tertius terminus, cum quo illi connectuntur. Ex. gr. *animal*, & ex connexionem hominis, & viventis cum animali inferitur connexio hominis, & viventis inter se. Hinc est, quod in omni syllogismo præmissæ continent connexionem duorum terminorum cum uno tertio, qui deinde connectuntur in conclusione, ut patet in hoc syllogismo: *Omne animal est vivens, Sed omnis homo est animal, Ergo omnis homo est vivens.* hi duo termini *homo, & vivens*; qui inferuntur connexi in conclusione, connectuntur in præmissis cum uno tertio, nimirum cum hoc termino *animal*. Hic tertius terminus appellatur

Summul. Pars III. Cap. V. 119
tur medius terminus, qui habet duplicem locum, videlicet in majori, & minori: ille terminus, qui connectitur cum medio termino in majori vocatur majus extremum, & ille, qui connectitur cum medio in minori, vocatur minus extremum.

4. Hinc colliges in syllogismo prædicto hunc terminum, *animal*, esse medium, quia ponitur in majori, & minori. Terminus *vivens*, est majus extremum, & terminus *homo*, est minus extremum: hi duo termini *vivens, & homo*, connectuntur cum hoc termino *animal*: qui est medius terminus, unus in majori, & alius in minori.

5. Principia formalia syllogismi nihil aliud sunt, quam forma syllogistica, videlicet figura, & modus.

6. Figura est dispositio terminorum secundum debitam subjectionem, & prædicationem, quemadmodum enim in quantitate superficies, quæ clauditur tribus lineis vocatur figura; ita in argumentis connexio trium terminorum inter se, vocatur figura.

7. Modus est ordinatio propositionum inter se secundum certam qualitatem, &

116 De figura, & modus syllogiz.
& quantitatem. Hinc est, quod iste mo-
dus syllogizandi: *Omne animal est vi-
vens; sed aliquis homo est animal, ergo a-
liquis homo est vivens*: Est diversus ab
hec alio argumentandi modo. *Omne
animal est vivens, sed omnis homo est a-
nimal, Ergo omnis homo est vivens*. Ratio
diversitatis est, quia materia proxima
primi syllogismi, est duplex propositio
una universalis, altera particularis, cum
in secundo syllogismo utraque sit uni-
versalis: isti duo syllogismi dicuntur esse
in eadem figura, quia eadem termino-
rum dispositio servatur in utroque.

CAPUT VI.

Quotuplex sit figura, & modus syl-
logizandi.

1. Figura syllogismi est triplex juxta
triplicem dispositionem mediij ter-
mini cum reliquis duobus terminis.

2. Prima figura est illa, in qua me-
dius terminus est subiectum in majori,
& prædicatum in minori, quam figu-
ram Aristoteles dicit esse omnium nobi-
lissimam, ut patet in hoc syllogismo:
*Omne rationale est risibile, Sed omnis
homo est rationalis, Ergo omnis homo est
risi-*

Summul. Pars III. Cap. VI. 117
risibile. Vbi ly *rationalis*, quod est me-
dius terminus est subiectum in majori,
& prædicatum in minori.

3. Secunda figura est illa, in qua me-
dius terminus est prædicatum in mayo-
ri, & minori, ut patet in hoc syllogismo:
*Nulla planta est animal, Sed omnis homo
est animal, Ergo nullus homo est planta*.
Ubi ly *animal*, quod est medius termi-
nus, est prædicatum in utraque præ-
missa.

4. Tertia figura est illa, in qua me-
dius terminus est subiectum in majori,
& minori, ut patet in hoc syllogismo:
*Omnis homo est animal. Sed omnis homo
est vivens: Ergo aliquod vivens est animal*.
Ubi ly *homo*, qui medius terminus est
subiectum in utraque præmissa,

5. Duobus modis potest argui in pri-
ma figura, videlicet directè, & indirectè.
Arguitur directè, quando duo extrema,
quæ connectuntur in præmissis cum
medio termino, ponuntur in conclusi-
one eodem ordine, ac in præmissis, hoc
est, quando majus extremum, videli-
cet prædicatum majoris, fit etiam præ-
dicatum conclusionis, & minus extre-
mum, quod est subiectum minoris fit
etiam

etiam subjectum conclusionis, ut patet in syllogismo superius allato.

6. Arguitur indirectè, quando duo prædicata extrema non servant eundem ordinem in conclusione, quem habent in præmissis, adeoque prædicatum majoris est subjectum conclusionis, & subjectum minoris est prædicatum conclusionis, ut patet in hoc syllogismo. *Omne animal est vivens, sed omnis homo est animal; ergo aliquod vivens est homo.*

7. In reliquis duabus figuris non potest argui nisi indirectè, quia medius terminus in secunda figura est prædicatum in utraque præmissa, & in tertia figura est subjectum.

8. Modi diversi arguendi in singulis figuris possunt esse sexdecim, quia tot possunt esse combinationes variæ propositionum habentium qualitatem, vel quantitatem diversam: quia verò dictum est in prima figura, posse argui directè, & indirectè, ideo in prima figura sunt possibili 32. arguendi modi, complectendo modos directos, & indirectos, unde sequitur, quòd omnes modi possibili in tribus figuris reducuntur ad 64. modos.

9. Omnes

9. Omnes isti modi possibili non sunt utiles ad arguendum, sed aliqui sunt utiles, alij inutiles.

10. Modi utiles sunt illi, qui semper, & necessariò concludunt, adeoque nunquam potest concedi major, & minor, & negari consequentia. Hinc est quòd argumentari in aliquo ex modis utilis est facere syllogismum in forma.

11. Modi inutiles sunt illi, qui non semper concludunt, adeoque potest concedi major, & minor, & deinde negari consequentia, quia hujusmodi argumenta non sunt in forma.

12. Relictis modis inutilibus, omnes modi utiles reducuntur ad solos decem, & novem, qui ut altius memoriæ imprimantur, in istis versibus continentur.

Barbara, Celarent, Darij, Ferio, Baralip-ton.

Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum.

Cesare, Camestres, Festino, Baroco, Darapti.

Felapton, Disamis, Datisi, Boccardo, Ferison.

CA-

CAPUT VII.

De Regulis Generalibus in quacunque figura.

1. **A**ntequam tradamus Regulas, quæ sunt in omnibus figuris diligenter observandæ, debemus duo præmittere, quæ pro omnibus syllogismis inferviunt.

2. Primò medius terminus debet accipi distributivè in aliqua præmissa, hoc est debet esse terminus communis supponens distributivè. In propositione universali affirmativa distribuitur subjectum, ut patet in hac propositione. *omnis homo est animal*, in qua *ly homo* accipitur distributivè pro singulis hominibus. In universali negativa distribuitur subjectum, & prædicatum, ut in hac propositione *nullus homo est equus*, distribuitur tam *homo*, quam *equus*, quia sicuti verum est nullum esse hominem, qui sit equus, ita verum est nullum esse equum, qui sit homo. In particulari affirmativa nihil distribuitur, in particulari negativa distribuitur prædicatum.

3. Secundum extremum debet distribui in conclusione, quod non fuerit distri-

distributum in præmissis, aliter essent quatuor termini in syllogismo, quia unus terminus acceptus in præmissis cum una suppositione, & in conclusione cum alia suppositione, æquivalet duobus terminis: ut dictum est. Hæc omnia memoriæ gratiâ continentur his duobus versibus.

*Distribuas mediū: non plus conclusio quā præ:
A sub distribuit, dictū O, nihil I sed E totum.*

4. Pro intelligentia horum carminū notandum est quod *ly præ* significat præmissas, *ly sub* significat subjectum, & *ly dictum* significat prædicatum.

5. Regulæ generales, quæ observari debent in omnibus figuris sunt sequentes. Primò ex præmissis particularibus nihil inferitur, ut patet in hoc syllogismo: *Aliquod animal est homo, sed aliquis equus est animal. ergo aliquis equus est homo*: Ratio, cur hic syllogismus, qui constat ex præmissis particularibus non concludit est, quia medius terminus non distribuitur.

6. Secunda Regula. Ex præmissis negativis nihil inferitur ut patet in hoc syllogismo. *Nullus lapis est homo, sed nul-*

ium animal est lapis; ergo nullum animal est homo. Ratio, cur non concludit est, quia unum ex duobus extremis, quæ negantur in conclusione, debet affirmari connexum cum medio termino.

7. Tertia Regula. Si aliqua præmissa est particularis, conclusio etiam debet esse particularis, Ratio est, quia extrema connectuntur inter se in conclusione, ex eo, quod inveniuntur in præmissis connexa cum medio termino; ergo si in aliqua ex præmissis sunt connexa particulariter, debent etiam in conclusione connecti particulariter, ut: *Omne animal est vivens, sed aliquis homo est animal: ergo aliquis homo est vivens.*

8. Quarta Regula. Si aliqua præmissa est negativa, conclusio etiam, quæ sequitur debet esse negativa, ut patet in hoc syllogismo: *Nullum animal est planta, sed omnis homo est animal: ergo nullus homo est planta.* Ratio est, quia conclusio semper sequitur partem debiliorem.

9. Quinta Regula. Medius terminus non debet poni in conclusione, aliter conclusio non esset propositio distincta à præmissis. Hæ omnes Regulæ, ut
meli-

Summal. Pars III. Cap. VIII. 123
melius retineantur, in istis versibus continentur.

Partibus ex puris sequitur nil, sive negatis;

Si qua præit partis, sequitur conclusio partis;

Si qua negata præit, conclusio fitque negata,

Lex generalis erit: medium concludere nescit.

C A P U T. VIII.

De Regulis particularibus cujuscunque figura.

I. **Q**uando arguitur directè in prima figura, duæ sunt regulæ, quarum prima est ista. Si minor propositio est negativa, nihil concluditur, ut patet consideranti omnes modos directos bene concludentes, in quibus nullus invenitur, qui habeat minorem negativam; ita hic arguendi modus non concludit: *Omnis homo est animal, sed nullus equus est homo: ergo nullus equus est animal.* Ratio est, quia non valet argumentari, à termino non distributo, ad distributum.

2. Secunda Regula. Si major propositio est particularis nihil concluditur, ut in hoc syllogismo: *Aliquod animal est homo, sed omnis equus est animal: ergo aliquis equus est homo.* Ratio est, quia medius terminus non distribuitur. Pro secunda figura traduntur aliæ regulæ, quarum prima est. Ex puris affirmativis in secunda figura nihil concluditur, ut patet in hoc syllogismo: *Omnis Angelus est substantia, sed omnis homo est substantia: ergo omnis homo est Angelus.* Ratio est, quia medius terminus, qui prædicatur in utraque præmissa, non distribuitur, cum universalis affirmativa, distribuat subjectum.

3. Secunda Regula est. Quando major est particularis, syllogismus non concludit, ut patet in hoc exemplo: *Aliquod coloratum est album, sed nullum nigrum est album; ergo aliquod nigrum non est coloratum.* Ratio est, quia arguitur à non distributo ad distributum, ly enim *coloratum* non distribuitur in majori, quæ est particularis affirmativa, & distribuitur in conclusione, quæ est particularis negativa.

4. Tertia Regula est; conclusio quæ infer-

infertur in modis pertinentibus ad secundam figuram debet semper esse negativa. Ratio est, quia si præmissæ sunt affirmativæ, nihil concluditur, ut dictum est, ergo saltem una præmissa debet esse negativa, sed non potest una præmissa esse negativa, quin conclusio sit etiam negativa, ut dictum est, ergo, &c.

5. Demum pro tertia figura duæ regulæ afferuntur, quarum prima est. Si minor propositio est negativa, nihil concludit, ut patet in hoc syllogismo: *Omnis homo est animal, sed nullus homo est equus: ergo nullus equus est animal.* Ratio est, quia arguitur à non distributo ad distributum, prædicatum enim distribuitur in conclusione, quæ est negativa, & non distribuitur in majori, quæ est affirmativa.

6. Secunda Regula. Conclusio debet esse semper particularis in tertia figura, ideò non est bonus iste syllogismus: *Omne animal est vivens, sed omne animal est substantia: ergo omnis substantia est vivens.* Quodsi loco universalis conclusionis inferatur conclusio particularis:

126 *De modo reducendi syllogismos.*
ergo aliqua substantia est vivens, syllogismus est bonus, ut patet.

C A P U T IX.

De modo reducendi syllogismos imperfectos, ad perfectos.

1. **I**nter modos utiles argumendi, quos diximus esse decem, & novem, aliqui sunt perfecti, & alij imperfecti, unde patet, non esse idem syllogismum esse inutilem, & esse imperfectum, quia syllogismus imperfectus bene concludit, & syllogismus inutilis non bene concludit.

2. Discrimen inter syllogismum perfectum, & imperfectum traditur ab Aristotele in lib. 1. Priorum cap. 1. his verbis. *Perfectum itaque voco syllogismum, nullo alio indigentem, præter propositiones assumptas, ut necessarius appareat; imperfectum verò indigentem, aut unius, aut plurium, quæ sunt quidem necessaria per subjectos terminos: non tamen assumpta sunt per propositiones.*

3. Ex his Aristotelis verbis inferitur esse commune tam perfectis, quam imperfectis syllogismis, ut conclusio sequatur

Summul. Pars III. Cap. IX. 127

tur necessariò ex præmissis, differre verò perfectos ab imperfectis syllogismis, quòd in syllogismis perfectis apparet evidenter conclusionem sequi, in syllogismis verò imperfectis non adeò evidenter apparet, ideò requiritur aliquid aliud, ut evidentissime appareat conclusionem sequi.

4. Hinc colliges: solos quatuor primos arguendi modos in prima figura, qui vocantur directi, esse perfectos, cæteros esse imperfectos. Ratio est, quia evidentissimum est quatuor prædictos modos regularià duobus principijs: *dici de omni, & dici de nullo*, quòd non est adeò evidens in reliquis arguendi modis, ut patet consideranti.

5. Quia verò omne imperfectum reduci potest ad aliquod perfectum, ideo Logici invenerunt modum reducendi omnes syllogismos imperfectos, ad primos quatuor perfectos, adeoque ostendendi conclusionem necessariò sequi ex præmissis dispositis in omnibus modis utilibus arguendi, qui continentur in quatuor versibus prædictis.

6. Duplex datur modus reducendi syllogismos imperfectos ad perfectos.

F 4

unus

unus est per ostensionem, alius per impossibile.

7. Reductio per ostensionem fit, quando eadem conclusio, quæ inferitur in aliquo ex modis imperfectis, inferitur etiam sub iisdem terminis in aliquo ex modis perfectis, adhibitâ conversione alicujus præmissæ.

8. Reductio ad impossibile fit, quando ex contradictorio propositionis, quæ inferitur in aliquo syllogismo ex modis imperfectis, cum una præmissa ejusdem syllogismi, inferitur argumentando in aliquo ex modis perfectis, contradictorium alterius propositionis, adeoque ostenditur non posse antecedens esse falsum, & consequens verum.

9. Exemplis totum declaratur; formet aliquis hunc syllogismum in *Cesare*, qui necessario est imperfectus, quia est in secunda figura: *Nullus lapis est animal, sed omnis homo est animal: ergo nullus homo est lapis*, Hic syllogismus reducitur ostensivè, vel per ostensionem ad syllogismum in *Celarent*, qui est syllogismus perfectus, convertendo propositionem majorem conversione simplici, in hunc modum: *Nullum animal est lapis;*

pis, Sed omnis homo est animal: ergo nullus homo est lapis. Ecce argumentum perfectum, in quo sub iisdem terminis, eadem conclusio inferitur, quæ fuit illata in syllogismo imperfecto.

10. Formet aliquis hunc alium syllogismum in *Boccardo*, qui est in tertia figura, adeoque est modus imperfectus: *Aliquis homo non est lapis, sed omnis homo est rationalis, ergo aliquod rationale non est lapis*. Hic syllogismus reducitur ad syllogismum in *Barbara* per reductionem ad impossibile hoc pacto: Sumatur propositio contradictoria conclusionis, quæ erit ista: *Omne rationale est lapis, & ista fit major syllogismi in Barbara*, deinde pro minori sumatur minor primi syllogismi, videlicet *omnis homo est rationalis*, inferitur per syllogismum in *Barbara*, hæc conclusio, *ergo omnis homo est lapis*; sed hæc propositio est contradictoria hujus propositionis: *aliquis homo non est lapis*, quæ est major propositionis syllogismi in *Boccardo*, ergo non potest esse consequens falsum, dum arguitur in *Boccardo*, quin eo ipso fit falsum antecedens; adeoque ille modus argumentandi est optimus. Eodem pacto si quis hunc syllogis-

logismum in *Barocco*: *Omne risibile est homo: aliquis lapis non est homo: ergo aliquis lapis non est risibilis*: Velit per reductionem ad impossibile reducere ad syllogismum in *Barbara*, debet ex majori propositione, & minori, quæ debet esse contradictoria consequentis, inferre conclusionem contradictoriam minoris in hunc modum: *Omne risibile est homo, omnis lapis est risibilis, ergo omnis lapis est homo*. Hæc conclusio quæ inferitur in syllogismo in *Barbara*, ergo *omnis lapis est homo*, contradicit illi propositioni, quæ est minor in syllogismo in *Barocco*: *aliquis lapis non est risibilis*.

10. Difficultas est declarare primò qui nam sint illi modi inter syllogismos perfectos ad quos reducendi sunt, vel per ostensionem, vel per impossibile singuli imperfecti? secundò quâ reductione singuli sint reducendi, ostensivene? an per impossibile? tertio quænam propositio convertenda sit, dum fit reductio per ostensionem.

11. Pro solutione hujus difficultatis debemus recolere singula verba, ex quibus componuntur quatuor illa carmina *Barbara celarent &c.* deinde considerare

re primas litteras, quæ inveniuntur in istis quatuor verbis *Barbara, Celarent, Darij, Ferio*: quibus respondent quatuor modi perfecti (ut dictum est) hujusmodi litteræ sunt *B, C, D, & F*, omnia alia verba, per quæ significantur reliqui modi imperfecti argumentandi, incipiunt per aliquam ex istis quatuor literis, ut facile patebit considerantibus. Hinc est quod omnes isti modi, qui incipiunt per litteram *B*, reducendi sunt ad *Barbara*, qui per litteram *C*, ad *Celarent*, qui per litteram *D*, ad *Darij*, & qui incipiunt per litteram *F*, ad *Ferio*.

12. In omnibus modis fieri potest reductio per ostensionem, exceptis illis, qui significantur verbis includentibus litteram *C*, quales sunt; syllogismus in *Barocco*, & syllogismus in *Boccardo*, qui non possunt reduci ad syllogismum in *Barbara*, nisi per reductionem ad impossibile.

13. Præterea debemus observare tres alias litteras consonantes *S, P, & M*, quarum prima nimirum littera *S*, significat propositionem, quæ significatur per vocalem antecedentem, convertendam esse simpliciter; secunda nimirum *P*, signi-

significat conversionem faciendam esse per accidens; tertia videlicet *M*, significat faciendam esse mutationem præmissarum, ita ut major mutetur in minorem, & minor in majorem. Declaratur hoc totum præsentis exemplo. Formet aliquis hunc syllogismum in *Camestres*: *Omnis homo est animal, sed nulla planta est animal, ergo nulla planta est homo.* Hic syllogismus debet ostensivè reduci ad syllogismum in *Celarent*: quia invenitur in hoc verbo *Camestres*, duplex littera *S*, una post secundam vocalem *E*, & alia post tertiam vocalem similiter *E*, & duæ vocales significant, minorem, & conclusionem, esse propositiones universales negativas, hujusmodi sunt convertendæ simpliciter, adeoque conclusio converti debet in hanc propositionem: *nullus homo est planta*; minor propositio converti debet in istam: *nullum animal est planta*: rursus quia invenitur littera *M*, quæ significat mutationem præmissarum, minor debet fieri major, & major minor in hunc modum: *Nullum animal est planta, sed omnis homo est animal, ergo nullus homo est planta.* Qui syllogismus est perfectus, & concludit in *Celarent*.

CAPUT ULTIMUM.
De syllogismo sophistico, sive fallacijs.

1. **P**ROPOSITIS, & declaratis modis tam perfectis, quam imperfectis argumentandi, debemus pro complemento summularum aliqua de syllogismo sophistico, sive de fallacijs leviter delibare, ex quibus formari solent argumentationes subdolæ, & captiosæ, ea de causa ita appellatæ, quia rudes Philosophi ita ab ijs capiuntur, ut nesciant verum, à falso discernere, quare operæpretium erit, præcipuas fallacias exponere, & simul tradere modos eas solvendi, ut omnes habeant in promptu ea, quibus possint dissolvere sophismata sibi objecta, & ita sophistarum conatus eludere, frustra enim jacitur rete ante oculos pennatorum.

2. Ad constituendam fallaciam sive ad formandum argumentum sophisticum duo requiruntur, videlicet similitudo, quam habet falsum cum vero, movens intellectum, sive imaginationem ad errandum. Hæc similitudo est

occafio deceptionis, adeoque appellatur caufa apparentiæ, quia intellectus non bene diftinguens confundit unum cum alio, & ita decipitur, accipiendo falſum pro vero. Alterum, quod requiritur ad formandã fallaciam eſt diſſimilitudo, & vera differentia, quæ eſt inter falſum, & verum; hæc diſſimilitudo vocatur caufa non exiſtentia, quia intellectus; qui perfectè diſtingvit, ſtatim attingit illam differentiam, quæ diſcernit falſum à vero.

3. Hoc exemplo rem totam declaro. Hic ſyllogiſmus eſt ſophiſticus, & includit fallaciam: *Omnis canis latrat; Sed ſyduſ caeſte eſt canis, Ergo ſyduſ caeſte latrat.* Fallacia huius ſyllogiſmi conſiſtit in illa voce *canis*, quæ cum ſit terminus æquivocus ut dictum eſt, Par. pr. cap. 5. num. 4 ſumitur perinde ac ſi eſſet terminus univocus. Cauſa igitur apparentiæ in iſta fallacia eſt illa ſimilitudo, quæ eſt inter terminum æquivocum *canis*, & terminum univocum *animal*, ſicuti enim animal dicitur de homine, de equo, &c. animalibus, ita canis dicitur de cane Maritimo, Cœleſti, & Terreſtri. Cauſa non exiſtentia eſt

eſt diſſimilitudo, quæ intercedit inter terminum æquivocum, *canis*, & terminum univocum *animal*, quia ratio per hoc nomen *canis* ſignificata eſt omnino diverſa in cane Maritimo; Cœleſti, & Terreſtri, ratio verò ſignificata per terminum univocum *animal*, eſt omnino eadem in ſingulis animalibus.

4. Omnes fallaciæ reducuntur ad duo genera, ſicuti duæ ſunt cauſæ, ex quibus naſcitur diverſitas apparentiæ, in qua fundatur omnis fallacia.

5. Unum genus eſt earum, quæ dicuntur in dictione, quales ſunt omnes illæ, quæ habent cauſam ſuæ apparentiæ in ſolis vocibus. Aliud genus eſt earum, quæ dicuntur extra dictionem, hoc eſt, earum, quæ cauſam ſuæ apparentiæ non habent in vocibus, ſed in rebus per voces ſignificatis.

6. Antequam de ſingulis utriuſque generis fallacijs agamus, notandum eſt ſyllogiſmum, in quo invenitur fallacia, non eſſe ſyllogiſmum formalem. Hinc eſt, quòd poteſt concedi major, & minor, & deinde negari conſequentia, oſtendendo fallaciam argumenti.

7. Fal-

7. Fallaciæ in dictione sunt sex. Æquivocatio, Amphibologia, Accentus, Compositio, Divisio, & Figura dictionis.

8. Fallacia æquivocationis est, error proveniens ab una voce significante plura diversa; hæc fallaciâ laborat iste syllogismus: *Ridere, est movere labra, Sed prata rident, Ergo prata movent labra.*

9. Æquivocatio consistit in illa voce *videre*, quæ cum significet res diversas, in majori propositione significat risum proprium hominis, & in minori significat risum improprium, atq; metaphoricum.

10. Fallacia Amphibologiæ, est error proveniens ab una oratione, quæ potest habere plures sensus. Hujusmodi fallacia invenitur in hoc syllogismo. *Quidquid est Aristotelis possidetur ab Aristotele, Sed hæc Logica est Aristotelis, Ergo hæc Logica possidetur ab Aristotele.*

11. Fallacia consistit in illa oratione, *quidquid est Aristotelis*, quæ in majori significat rem ab Aristotele possessam, & in minori significat Logicam ab Aristotele compositam.

12. Fal-

12. Fallacia accentus est error proveniens ex diversa significatione, quæ oritur ex diversa pronuntiatione accentus, vel quantitatis alicujus syllabæ: hæc fallacia est in isto syllogismo: *Omnis populus est arbor, Sed Roma est populus, Ergo Roma est arbor.* Solvitur fallaciâ ostendendo diversam significationem, quam habet hæc vox *populus*, cujus prima syllaba est longa, ab ea, quam habet eadem vox, cujus prima syllaba est brevis.

13. Fallacia compositionis committitur, quando sensus divisus est verus, & sensus compositus falsus, & arguitur à sensu diviso ad sensum compositum, ut patet in hoc syllogismo. *Omne hominem currere est possibile, Sed Petrus qui nunc sedet est homo, Ergo Petrum nunc sedentem currere est possibile.*

14. Solvitur hæc fallacia distingvendo sensum compositum à sensu diviso, in hunc modum. *Omne hominem currere est possibile* in sensu composito cum sessione, nego majorem; in sensu diviso à sessione, concedo majorem; & deinde concessâ minori, distingvo consequens; *ergo Petrum nunc sedentem currere est possibile*

bile in sensu diviso, concedo consequentiam: est possibile in sensu composito, nego consequentiam.

15. E contrariò fallacia divisionis committitur, quando à sensu composito vero arguitur ad sensum divisum, falsum, ut patet in hoc argumento: *Juvenes esse senes est impossibile, Sed homines sunt juvenes: Ergo homines esse senes est impossibile.* Solvitur similiter hæc fallacia distinguendo sensum divisum à sensu composito.

16. Fallacia figuræ dictionis, est error proveniens ex eo, quòd nomen unius prædicamenti sumitur pro alio prædicamento, ut iste syllogismus: *Quidquid emisti, comedisti; Sed emisti carnes crudas; Ergo comedisti carnes crudas.*

17. Fallacia consistit in eo, quòd à prædicamento substantiæ fit transitus ad prædicamentum qualitatis. Extra dictionem plurimæ fallaciæ committuntur.

18. Prima est fallacia accidentis, quæ tunc committitur, quando uni rei tribuimus omnia, quæ tribuimus alteri, quæ tamen non conveniunt illi, quæ parte est una res cum alia, existiman-

tes

tes id licere, propter identitatem, & unitatem. Hæc fallaciâ laborant omnes syllogismi, in quibus adhibentur termini cum suppositione, vel appellatione diversa, de quibus actum est suo loco. Ita hic syllogismus. *Veritas est terminus abstractus; Sed Deus est veritas: Ergo Deus est terminus abstractus.* Habet fallaciam accidentis, quia terminus veritas in majori supponit simpliciter, & in minori personaliter.

19. Secunda fallacia est secundùm quid, & simpliciter, hæc solet esse frequentissima in argumentis, & committitur quando aliquod prædicatum dicitur de subiecto simpliciter, quod illi convenit secundum aliquam partem; in quo casu arguitur à secundùm quid ad simpliciter, ut *Æthiops est albus secundùm dentes, ergo est albus.* consequentia non valet, quia arguitur à secundùm quid, ad simpliciter.

20. Eadem fallacia committitur, quando aliquid prædicatur de subiecto secundùm partem, quod illi convenit simpliciter, in quo casu arguitur à simpliciter, ad secundùm quid, ut *homo est mortalis; ergo est mortalis secundùm animam;*

nam; consequentia non valet, propter eandem rationem. Huc spectant omnes fallaciæ, quæ comittuntur, dum arguitur à termino diminuto, vel distracto ad terminum non diminutum vel non distractum.

22. Tertia fallacia est ignoratio Elenchi, pro qua intelligenda; supponendum est: Elenchum esse syllogismum contradictionis, id est probantem contradictorium ejus, quod fuit concessum, vel simul inferentem duo contradictoria, quod si verè probet: dicitur verus Elenchus, si falsò, dicitur sophisticus, & in eo consistit hujusmodi fallacia, quæ tunc committitur, quando arguitur in conclusione contradictorium antecedentis, non servatis legibus veræ contradictionis. Ut: *Petrus velociter currit, & non currit tardè, ergo currit, & non currit.* Consequentia non valet, quia velociter currere, & tardè non currere non sunt contradictoria.

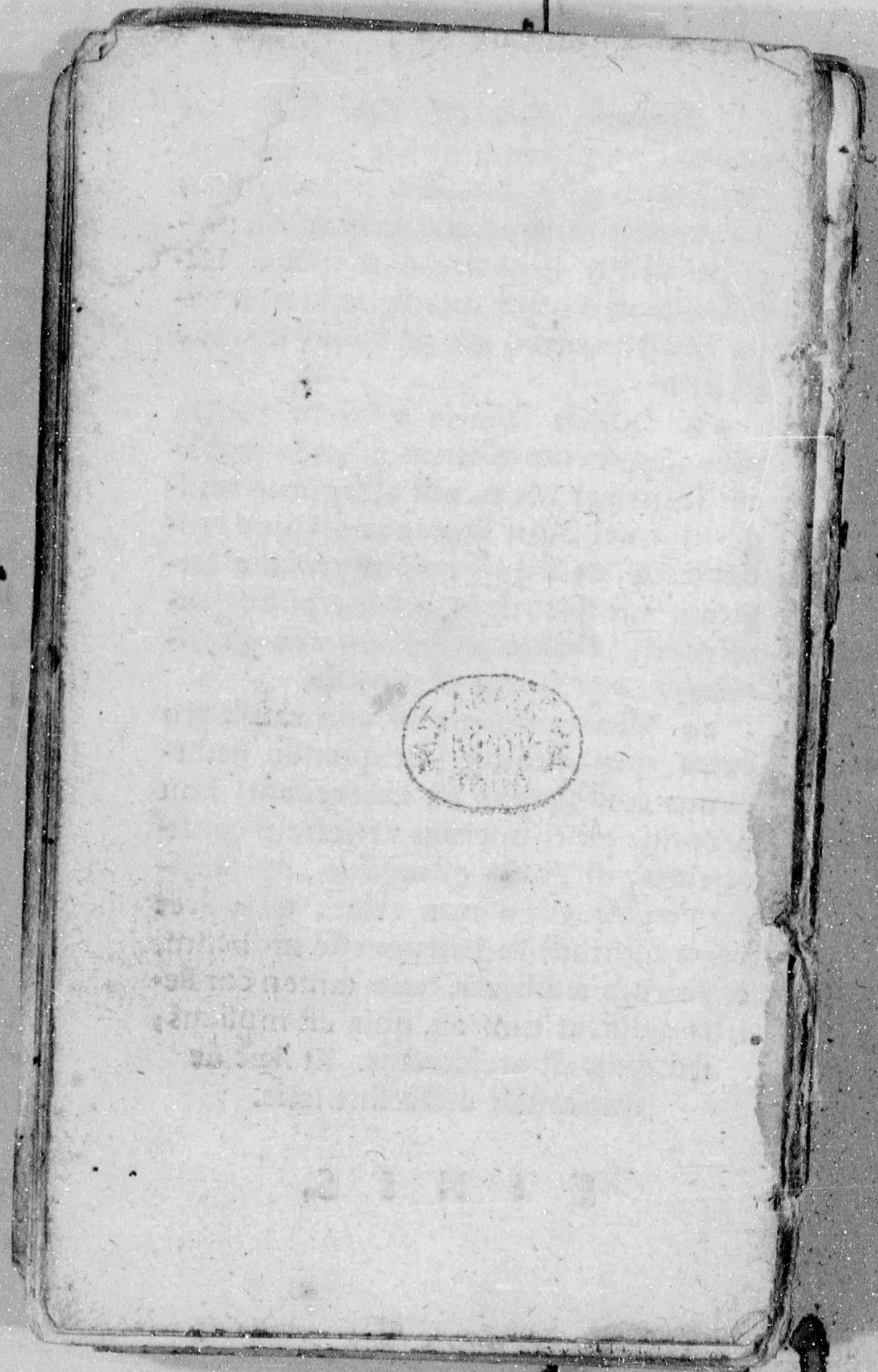
22. Quarta fallacia est fallacia consequentis, quæ comittitur, quando arguitur à contradictorio antecedentis ad contradictorium consequentis, vel ab affirmatione consequentis ad affirmationem

onem antecedentis, ita hic syllogismus. *Qui dicit te esse equum, dicit te esse animal; sed qui dicit te esse equum, dicit falsum: ergo qui dicit te esse animal, dicit falsum.* Habet fallaciam consequentis, quia non valet consequentia; *non est equus, ergo non est animal.*

23. Quinta fallacia vocatur petitio principij, & committitur quando probatur idem per idem, aut assumitur res ignotior, vel æquè ignota ad aliquod probandum, ut si quis volens probare Logicam esse scientiam, assumeret hoc antecedens. *Falsum est, logicam non esse scientiam, ergo Logica est scientia.*

24. Ultima fallacia est, non causæ pro causa, quæ committitur quando deducimus consequens ex antecedenti non proprio, ipsi tribuentes veritatem consequentis, ut *Petrus est musicus, ergo ædificat* consequentia non valet, quia licet verum fortasse sit, Petrum esse musicum, & Petrum ædificare, ratio tamen cur Petrus ædificat non est, quia est musicus; sed quia est architectus. Et hæc de summulis dicta sint satis.

F I N I S.

CATTANIUS, OCTAVIUS
LOGICAE SUMMULAE
TYRNAVIAE.
SZK. II. 1693.

LH.: MTRAK - RM. II. 249.

VEGE